

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

CAMİ
PLANLAMA VE TASARIMI
KILAVUZU

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
YATIRIM EMLAK VE TEKNİK HİZMETLER DAİRE BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
1. PLANLAMA	7
1.1. Planlamaya Esas Genel Kriterler	7
1.2. Yer Seçim İlkeleri	8
1.3. Sınıflandırma	10
1.4. İmar Planı Hazırlanırken Dikkat Edilecek Hususlar	11
2. PROJELENDİRME	13
2.1. Kapsam ve Amaç	13
2.2. Genel Tasarım Esasları	13
2.3. Mekan Standartları	14
2.3.1. Harim	14
2.3.2. Mahfil	15
2.3.3. Son Cemaat Mahalli	16
2.3.4. Ayakkabılık	16
2.3.5. Abdesthane (lavabo, wc) kısmı	17
2.3.6. Avlu	22
2.3.7. Şadırvan	23
2.3.8. Minare	23
2.3.9. Din görevlisi odası	28
2.3.10. Teknik/Sistem odası	28
2.4. İç Mimari Standartlar	28
2.4.1. Tezyinat (Hat sanatları, Süslemeler ve Mukarnaslar)	28
2.4.2. Mihrap	30
2.4.3. Minber	31
2.4.4. Kürsü	31
2.4.5. Müezzin mahfili	32

2.4.6.	Kitaplık	32
2.4.7.	Paravanlar	32
2.4.8.	Cami giriş kapıları.....	33
2.5.	Müştemilat Mekanları	34
2.5.1.	Kur'an Kursu	34
2.5.2.	4-6 yaş Kur'an Kursu.....	35
2.5.3.	Çocuk oyun alanı	35
2.5.4.	Lojman	35
2.5.5.	Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu	36
2.5.6.	Kütüphane	36
2.5.7.	Gençlik Merkezi.....	36
2.5.8.	Çok Amaçlı Salon (Konferans ve Seminer Salonu)	37
2.5.9.	Kapalı ve Açık Otopark	37
2.5.10.	Ticari Mekanlar	38
2.5.11.	Yönetim/Dernek odası.....	39
2.5.12.	Çay Ocağı / Kantin.....	39
2.5.13.	Cenaze Alanı	40
2.5.14.	Taziye Evi	40
2.6.	Statik Sistem.....	41
2.7.	Mekanik Sistem.....	43
2.7.1.	Mekanik Tesisat	43
2.7.2.	Sıhhi Tesisat Sistemleri.....	43
2.8.	Elektrik/Elektronik Sistem	44
2.8.1.	Aydınlatma.....	44
2.8.2.	Ses Sistemi	46
2.8.3.	Kamera Sistemi	46
2.8.4.	Jeneratör ve Kesintisiz Güç Kaynağı (UPS).....	47

2.9.	Camilerde Kadınlara Yönelik Düzenlemeler	47
2.10.	Peyzaj ve Çevre Düzenleme	48
2.11.	Enerji Verimliliği ve Sürdürülebilirlik	49
2.12.	Yangın, Deprem, Sel Gibi Doğal Afetlere Karşı Önlemler.....	51
2.13.	Mevcut Camilerde Yapılacak Düzenlemeler.....	51
3.	UYGULAMA VE İŞLETME.....	54

GİRİŞ

Camiler müslüman birey ve toplumlar için ibadet mekanı olmalarının yanında, birlik ve beraberliğin sembolü, gönüllerin huzur bulduğu mabedler ve aynı zamanda birer irşad ve eğitim mekanlarıdır. Geçmişten günümüze camilerin bu fonksiyonları daima var olmuş, minarelerinden yükselen ezanlarıyla camilerin mevcudiyeti, Müslüman toplumun temel şiarı ve özgürlük sembolü olarak kabul edilmiştir.

Camilerin inşasına yönelik faaliyetler ve cami mimarisi, İslam tarihinin her döneminde üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Cami veya mescitlerin büyüklüğü, mimari yapısı, inşa edileceği yer, bünyesinde bulunacak mekanlar ve benzeri konulara Müslümanlar her dönemde gereken önemi vermiştir.

Ülkemizde camiler, genel olarak hayırsever kişi ve kuruluşların katkılarıyla inşa edilmektedir. Bununla birlikte, camilerin inşa süreçlerini düzenleyen, mimari ve estetik açıdan nasıl olması gerektiğini, yapılacağı yer ve konumun durumunu, büyüklük ve küçüklüğün nasıl planlanacağını, bünyesinde ne tür mekanların bulunacağını belirleyen bir kural veya düzenleme mevcut değildir. Cami inşa faaliyetlerinin belirli bir standarttan yoksun olması ve bu faaliyetlerin daha çok “sivil” alan olarak ortaya çıkması nedeniyle, camilerin estetik ve mimari bakımdan istenilen seviyede yapılamaması, ayrıca camilerin toplumsal ihtiyaçları karşılama ve işlevsellik açısından geri planda kalması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle uygulamada camiler bazen büyüklük-küçüklük bakımından, bazen de topluma sunulacak din hizmetini karşılama bakımından yetersiz veya işlevsiz kalmakta, bu durum caminin varlığından beklenen faydayı sağlamamaktadır.

Ülkemizde hayırsever kişi veya kuruluşlar tarafından yapılan camiler, inşaatın tamamlanmasının ardından ilgili mevzuat hükümleri gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmektedir. Camilerin ibadete açılmasından sonraki süreçte, Başkanlığımız camilerin yönetimi, görevlilerin seçimi, atama ve nakil gibi işlemlerini yürütmekte, ayrıca camilerin bünyesinde bulunan mekanların idaresi ve kullanımı hususları da ilgili mevzuat çerçevesinde Başkanlığımızca takip edilmektedir. Bununla birlikte camilerin inşa süreçleri, planlanması, mimari yapısı, konumu, estetik durumu, kapasitesinin belirlenmesi gibi konular, daha çok camileri yaptıran kişi veya kuruluşların tercih ve değerlendirmeleriyle şekillenmektedir. Bu nedenle camilerin konumu, fonksiyonelliği, işletme ve bakım-onarım giderleri sürekli gündeme gelmekte, bu konularda ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bu noktadan hareketle, cami inşa süreçlerinde vatandaşlarımıza, hayırsever kişi veya kuruluşlara rehberlikte bulunmak, camilerin, bulunduğu yerleşim biriminde ihtiyacı

karşılacak şekilde, fiziksel çevre ve iklim koşullarına uygun, estetik, kapasite ve işlevsellik açısından yeterli nitelikte inşa edilmesini sağlamak, bu alanda toplumumuzda var olan ilgi ve talebi olumlu şekilde değerlendirmek, ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde cami inşa süreçlerini yürütmek amacıyla bu kılavuz hazırlanmıştır.

Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzu, camilerin ilk planlanmasından başlayarak, projelendirilmesi, inşası, ibadete açıldıktan sonra kullanımı, bakım-onarımı ve işletilmesi aşamalarını kapsayacak şekilde bu alanda belli ölçüler getirmeyi, bu konularda ortaya çıkan problemleri en aza indirmeyi, ilgili kişi veya kuruluşlara rehberlikte bulunarak ülkemizde cami yapımı konusunun belirli standartlara kavuşturulmasını hedeflemektedir.

Ülkemizde genel anlamda her türlü inşa ve yapım işlerini düzenleyen mevzuat hükümleri cami inşa faaliyetlerini de kapsamaktadır. Bu Kılavuzun hazırlanması aşamasında söz konusu mevzuat gözden geçirilmiş, uygulamada karşılaşılan sorunlar da mevzuat açısından ele alınmıştır. Bu sorunların çözümü ve Kılavuzun sahada etkin ve uygulanabilir olması amacıyla ilgili mevzuatta değişiklik yapılması gereklidir. Bu mevzuat değişiklikleri de Kılavuzun uygulamaya konulmasıyla eş zamanlı olarak gündeme gelecektir.

Kılavuz; cami inşa sürecine uygun olarak Planlama, Projelendirme, Uygulama ve İşletme ana bölümleriyle bu bölümlere ait alt başlıklardan oluşmaktadır.

Ülkemizde cami inşa süreçleri ve camilerin yönetimiyle ilgili başlıca mevzuat aşağıda zikredilmiştir:

- a. 3194 sayılı İmar Kanunu
- b. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği
- c. Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği
- d. Binalarda Isı Yalıtım Yönetmeliği
- e. Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik
- f. Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği
- g. Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği
- h. Sığınak Yönetmeliği
- i. Otopark Yönetmeliği
- j. İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği
- k. Asansör İşletme, Bakım ve Periyodik Kontrol Yönetmeliği
- l. Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği
- m. İşyeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik

- n. TS 9111- Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Bireyler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri,
- o. Belediyelerin imarla ilgili mevzuatı
- p. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun
- q. Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı (Camilerin ve müştemilatının yönetimi, bakım-onarımı, temizliği vb konularla ilgili Yönetmelikler, Yönergeler, Genelgeler, Talimatlar)
- r. Yürürlükteki Diğer Mevzuat

1. PLANLAMA

Cami inşa sürecinin ilk aşamasında imar durumu dikkate alınmalıdır. Cami yapılması planlanan alanda öncelikle “imar planı” olup olmadığına (alanın ibadet yeri veya dini tesis alanı olarak ayrılması durumuna) bakılmalıdır. İmar planı varsa alanın kullanımının, 1/5000 ölçekli nazım imar planında “İbadet Alanı”, 1/1000 ölçekli uygulama imar planında ise “Cami” olmasına dikkat edilmelidir. Arazinin imar planının olmaması ya da meri imar planında başka bir kullanımda kalması durumlarında, uygun ölçekte imar planı veya plan değişikliği hazırlatılıp ilgili kurumca onaylandıktan sonra projelendirme aşamasına geçilir. İmar planlamasının söz konusu olmadığı yerleşim birimlerinde (köy, kasaba vs.), caminin merkezi veya kolay ulaşılabilir konumda ve nüfusa uygun büyüklükte planlanması gerekmektedir.

1.1. Planlamaya Esas Genel Kriterler

- a) İmar planı hazırlanırken, üst ölçekli plan kademelenmesi, imar mevzuatı, şehircilik ilkeleri ve planlama esasları dikkate alınarak kamu yararına uygun planlama yapılmalıdır.
- b) Camiler, toplumsal yaşamın bir parçası olacak şekilde kamusal, ticari, rekreasyonel kullanımlarla entegre olacak şekilde planlanmalı, cami yapımı için kent dokusunda seçkin alanlar tercih edilmeli, camiler atıl bir konumda yer almamalıdır..
- c) Camilerin planlanmasında sürdürülebilir ve çevreci bir yaklaşım izlenmelidir.
- d) Dini tesis alanı, bulunduğu bölgenin sosyal ve teknik alt yapı dengesini olumsuz etkileyecek büyüklükte olmamalı, camiler hizmet edeceği alana (sanayi alanı, konut alanı vb.) uygun olarak tasarlanmalıdır.
- e) Camilere, asıl işlevi olan ibadet yeri olma özelliği dışında, imar planında belirlenen emsal alanını aşacak şekilde gereğinden fazla işlev yüklenmemelidir.
- f) Dinî tesis alanlarının ihtiyaca cevap verebilmesi ve kapasite bakımından yeterli olması için, bölgenin mevcut nüfus yoğunluğu, dağılımı ve nüfus hareketleri dikkate alınarak planlama yapılmalıdır.
- g) Planlama yapılırken, kentsel dokuda camiler arası mesafede dengeli dağıtım gözetilmelidir.
- h) Camilerin ulaşılabilir olması ve etkin bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla, yürüme mesafelerine uygun aralıklarla planlanma yapılmalıdır.
- i) Yeni hazırlanacak planlarda, meri imar planı durumu göz önünde bulundurularak mevcut cami alanlarının hizmet etki alanlarına göre planlama yapılmalıdır.

- j) Camiler, kent ve kent dokusuyla ilişkisi açısından mimari dokunun oluşturacağı silüete uygun, bulunduğu alana komşu parsellerdeki yerleşim dokusunun yapılaşma koşullarına göre görsel olarak algılanabilir nitelikte planlanmalıdır.
- k) Kentsel alanlarda, merkez caddeler üzerinde yoğunluk oluşturmamak ve yayaların kolay ulaşımı açısından küçük ibadet yerleri ayrılmalıdır.
- l) Otopark veya toplu ulaşım duraklarından caminin girişine kadar güvenli ve rahat bir şekilde yaya ulaşımı sağlanmalıdır.
- m) Cami arazisi üzerinde mevzuata uygun sayıda araç park yeri ve bölgenin ihtiyaçları dahilinde yeterli büyüklükte otopark alanı ayrılmalıdır.
- n) Müştemilat alanlarında, bölgenin sosyal yapısı ve dini ihtiyaçları dikkate alınarak camilerin fonksiyonlarına uygun nitelikte kullanımlar (Kur'an kursu, gençlik merkezi, aşevi, taziye evi, okuma salonu vb.) yer almalıdır.
- o) Cami alanları, çevresel olumsuz faktörlerden (kentsel atık, yetersiz aydınlanma, gürültü vb.) uzak olmalı, elektrik, doğalgaz, içme suyu, kanalizasyon vb. altyapı hizmetlerinden yararlanabilecek bir noktada olmalıdır.
- p) Dini tesis alanlarının minare ve bahçelerinde baz istasyonları bulunmamalıdır.
- q) Arsa, inşaat ruhsatı alınabilecek şekilde sorunsuz hale getirildikten sonra projeler hazırlanmalıdır.

1.2. Yer Seçim İlkeleri

- a) Cami yapılması planlanan yerin çevredeki mekanlar ile uzaklığı önemlidir. Meyhane, kahvehane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler veya alkollü içki satılan yerler ile dini tesis alanı arasında, kapıdan kapıya en az yüz metre uzaklığın bulunması zorunludur. Yüz metre uzaklığın ölçümünde, bina ve tesislerin varsa bahçe kapıları, yoksa bina kapıları; kapıların birden fazla olması durumunda ise en yakını esas alınır.
- b) Aynı şekilde, dini tesis alanı ile akaryakıt istasyonları, yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı maddelerin üretildiği veya depolandığı yerler arasında, kuş uçuşu en az yüz metre mesafe bulunması zorunludur.
- c) Cami alanı üzerinden enerji nakil hattı (yüksek/orta gerilim hattı) geçmemelidir.
- d) Cami yapımı için kullanılacak araziler, eğimi az, geometrisi düzgün ve ada/parsel derinliği kibleye yönelim açısından mümkün olduğunca yapılaşmaya müsait olmalı, tasarım güçlüğüne ve alan kaybına sebep olmamalıdır.

- e) Cami planlamasında, arazi üzerinde ada bazlı planlama veya yapı adası içerisinde köşe parsel gibi adanın nitelikli bir bölümü içerisinde planlama yapılmalıdır.
- f) Cami yapımı için ayrılan alanlarında, mülkiyet yapısının ortaya çıkardığı sorunların önüne geçmek için kamu mülkiyetindeki alanlar tercih edilmeli, arazilerin özel mülkiyet veya hisseli olmaması ve mülkiyet sınırları içerisinde başka kullanımların bulunmaması hususlarına dikkat edilmelidir.
- g) Yeni oluşturulacak cami alanları, imar mevzuatı gereğince, düzenleme ortaklık payından (DOP) oluşturulmalıdır. Özel mülkiyetli cami alanları oluşturulmamalı, kamu mülkiyeti olarak tapuda tescil edilmeli ve cami için ayrılan alanların kamuya tahsisi yapılmadan yapı ruhsatı verilmemelidir.
- h) Camiler, olası doğal afet veya seferberlik durumlarında toplanmaya yönelik ihtiyacı karşılayabilecek konumlarda yer almalıdır.
- i) Camiler, jeolojik ve coğrafi faktörler dikkate alınarak, riskli alanlar üzerinde inşa edilmemelidir. Yer seçimi yapılırken cami alanı fay hattı, bataklık, sel, çığ ve taşkın sahası, heyelan bölgesi ve dere yatağı yakınında olmamalı ve sınırlama alanları tercih edilmemelidir.
- j) Cami inşa edilecek taşınmazın, yukarıda belirtilen riskleri barındıran mahallere sınır veya yakın konumda olması halinde, emniyetli yapılaşma mesafe sınırları dikkate alınarak planlama yapılmalıdır.
- k) Plana esas jeolojik-jeoteknik etütlerde yerleşime uygunluk değerlendirmesi yapılarak; yerleşime uygun alanlar, önlemlili alanlar, ayrıntılı jeoteknik etüt gerektiren alanlar, yerleşime uygun olmayan alanlar belirlenmekte olup camilerin proje aşamasında bu kriterlere uyulması zorunludur.
- l) Yerleşime Uygun Alanlar: Deprem koşulları hariç doğal afetlerden etkilenmeyen, morfolojik, jeolojik ve jeoteknik özellikleri açısından uygun nitelikli alanlardır.
- m) Önlemlili Alanlar: Doğal afet tehlikeleri ve zeminin jeoteknik özellikleri nedeniyle yapılaşma öncesi ve/veya esnasında önlem alınması koşuluyla planlama ve yapılaşmaya gidilecek alanlardır.
- n) Ayrıntılı Jeoteknik Etüt Gerektiren Alanlar: Veri eksikliği nedeniyle hakkında tam ve güvenilir sonuca ulaşılamayan, daha sonra yapılacak ayrıntılı jeoteknik çalışmalarla planlamaya gidilecek alanlardır.
- o) Yerleşime Uygun Olmayan Alanlar: Doğal afet tehlikeleri ve jeoteknik problemler nedeniyle teknik ve ekonomik olarak önlem alınamayan alanlardır. Bu alanlarda cami yapılmaya izin verilmemelidir.

- p) İmar planlarında, zemin sıvılaşması gibi önlemleri alan (ÖA) içerisinde kalan parsellerde cami planlamalarında alternatif arsa araştırılmalı veya özel proje düşünülmelidir.

1.3. Sınıflandırma

Cami planlamalarına ilişkin asgari alan büyüklükleri ve nüfusa göre ayrılacak ibadet yeri alanları İmar mevzuatında belirlenmiştir. Buna göre, Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinin ekinde yer alan “Farklı Nüfus Gruplarında Asgari Sosyal ve Teknik Altyapı Alanlarına İlişkin Standartlar ve Asgari Alan Büyüklükleri Tablosu”nda, ibadet yerleri için belirlenen asgari alan büyüklükleri ve kişi başına düşen m² ler aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 1. Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (Ek-2 Tablo)

EK-2 TABLO		Farklı Nüfus Gruplarında Asgari Sosyal ve Teknik Altyapı Alanlarına İlişkin Standartlar ve Asgari Alan Büyüklükleri Tablosu							
Nüfus Grupları		0 - 75.000		75.001-150.000		150.001 - 500.000		501.000 +	
Altyapı Alanları		m ² /kişi	Asgari Birim Alan (m ²)	m ² /kişi	Asgari Birim Alan (m ²)	m ² /kişi	Asgari Birim Alan (m ²)	m ² /kişi	Asgari Birim Alan (m ²)
İbadet Yeri	Küçük İbadet Yeri	0.50	1,000	0.50	1,000	0.75	1,000	0,75	1,000
	Orta İbadet Yeri		2,500		2,500		2,500		2,500
	Büyük İbadet Yeri ve Külliyesi		10,000		10,000		15,000		15,000

Örnek Planlama Hesabı:

Tablo 1'e göre, nüfusu 75.000 olan bir yerleşimde planlama yapılırken ibadet alanı büyüklüğü ve sayısı şu şekilde belirlenebilir:

Planlama alanında $75.000 \times 0,5 = 37.500 \text{ m}^2$ ibadet yeri ayrılmalı

Her 75.000 kişi için 1 büyük ibadet yeri olacağını varsayarsak $1 \times 10.000 = 10.000 \text{ m}^2$

Her 25.000 kişi için 1 orta ibadet yeri olacağını varsayarsak $3 \times 2.500 = 7.500 \text{ m}^2$

Kalan 20.000 m^2 lik alana 20 adet küçük ibadet yeri olacak şekilde $20 \times 1.000 = 20.000 \text{ m}^2$

Toplam 24 adet ibadet yeri alanı için **37.500 m^2**

Bu örnek üzerinden yapılan hesaplamalarda, planlama alanında 24 adet ibadet yeri yapılabileceği görülmüştür. Bu camilerin dağılımında planlamaya esas genel kriterlere ve yer seçim ilkelerine göre düzenleme yapılmalıdır.

1.4. İmar Planı Hazırlanırken Dikkat Edilecek Hususlar

- a) Camiye kolay ulaşım sağlanması ve fark edilebilir olması bakımından, kible açısı da dikkate alınarak caminin cephesini kuzey yönden alması sağlanmalıdır. Cami girişinde toplanma alanı oluşturmak adına cami kütlesi mümkün olduğunca arsanın güneyinde (kible yönü) konumlandırılmalıdır.
- b) Cami alanına bitişik olarak planlanan yeşil alanlar, cenaze alanı, park ve benzeri alanlar, gerektiğinde ibadet alanı olarak kullanılabilmesi için, caminin kible yönüne yerleştirilmemeli, bu alanlar caminin kuzey, doğu veya batı yönlerinde yer almalıdır.
- c) Yapı yaklaşma mesafeleri güney kısımda 5 m'den fazla bırakılmamalı, diğer cephelerden ise cami yapısının sığacağı şekilde değerlendirilmelidir.
- d) Taban oturma alanının toplam arsa alanına oranı ideal koşullarda %50'den büyük olmamalı, toplu kullanımlarda rahatlık sağlaması ve tehlike anında toplanma alanı olarak kullanılabilmesi açısından arsa alanının %50'si açık ve yeşil alan olacak şekilde düzenlenmelidir.
- e) Bölgenin nüfus yoğunluğuna göre, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin 'Yürüme Mesafeleri' başlıklı 12 nci maddesinin 3 numaralı bendinde belirtilen (*Ayrıca imar planlarında; dini tesislerden küçük cami takriben 250 metre, orta (semt) cami takriben 400 metre mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaşılması gereken hizmet etki alanında*

planlanabilir. Mescitler ise yerleşik veya hareketli nüfusa göre takriben 150 metre hizmet etki alanında yapılabilir.) hükmüne göre planlama yapılmalıdır. Meskun yerleşme alanlarında, arazinin durumuna göre engebeli alanlarda 300 metre, düz alanlarda 500 metre yürüme mesafesinde planlama yapılabilir. (Planlama yapılırken, hem camiler arası mesafede hem de caminin diğer yapılara olan mesafesinde dengeli dağıtım gözetilmelidir.)

- f) Cami için ayrılan alan büyüklüğü, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde belirlenen asgari alan büyüklükleri tablosunda belirtilen ölçülere uygun olmalıdır.
- g) İmar planının hazırlanma aşamasında, plan sınırı dahilinde ibadet alanı kullanımı olan imar planları ve plan değişiklikleri için, Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin 8 inci maddesi de dikkate alınarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın imar planına esas görüşünün alınması zorunludur. Müftülükler, Başkanlığın bilgisi dışında görüş veremez. Ancak mahallinde özel bir durum söz konusu ise konuyla ilgili Müftülük görüşü Başkanlığa bildirilebilir.
- h) İnşaat ruhsatı alınmadan önce, tesisin arazi üzerindeki konumunu, her türlü giriş çıkış yollarını gösteren ve arazideki halihazır durumun işlenmiş olduğu, teknik elemanlarca hazırlanmış ve imzalanmış vaziyet planlarında Başkanlığın/ilgili İl Müftülüğünün onayı alınmalıdır.

2. PROJELENDİRME

2.1. Kapsam

Bu bölümde, imar planında “İbadet Alanı” ya da ”Cami” olarak ayrılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na tahsis edilmiş alanlarda yapılacak ve Başkanlığa devredilecek camilerin projelendirilmesi ve tasarımına ait esaslar belirtilmiştir.

2.2. Genel Tasarım Esasları

- a) Camiler, bulunduğu bölgedeki nüfus yoğunluğu ve yerleşim özellikleri esas alınarak tasarlanmalıdır. Camilerin planlanmasında; bulunduğu mahalde ihtiyaç duyulan kapasite, işlevsellik durumu (toplumsal ihtiyaca cevap verebilmesi), konumu, işletme ve bakım giderleri gibi hususlar dikkate alınmalıdır.
- b) Camilerin bünyesinde bulunması gereken müstemilat ve diğer mekanlar, caminin bulunduğu yerdeki dini-sosyal ihtiyaca, caminin konumuna, hizmet kapasitesine göre belirlenir. Camilerin ihtiyaç programı hazırlanırken (camilerin fonksiyonelliği ve bünyesinde yer alacak müstemilat mekanları planlanırken) ilgili Müftülüğün onayı alınmalıdır.
- c) Camilerin, toplumun her kesimi tarafından (kadın, erkek, çocuk, yaşlı, engelli vb.) ulaşılabilir ve kolay erişilebilir olması sağlanmalıdır. Ayrıca yoldan kot alan arsalarda cami girişinin yol kotundan düşük olmaması esastır.
- d) Camiler, yöresel mimari unsurlar ve iklim koşulları dikkate alınarak, **kubbeli veya çatılı** olarak tasarlanabilir. Ancak, yapım ve işletme giderleri dikkate alınarak, cemaat kapasitesi 1000 kişiye kadar olan camiler çatılı cami olarak yapılmalıdır.
- e) Camilerin tasarım aşamasında, kible yönünün tespiti mutlaka ilgili Müftülük tarafından yapılmalıdır.
- f) Resmi kurumlar, işyerleri, alışveriş merkezleri, dinlenme tesisleri ve benzeri yerlerde, ihtiyaca uygun nitelikte, abdesthaneleri ile birlikte mescitler planlanmalıdır.

2.3. Mekan Standartları

2.3.1. Harim

Caminin ana ibadet mekanı olan harim, kible doğrultusuna dik olarak yerleştirilmiş, kible duvarına paralel saflar oluşturulacak şekilde tasarlanmış ibadet alanıdır. Harim'e ilişkin başlıca esaslar aşağıda belirtilmiştir.

- a) Namaz kılınan alan, kible cephesine paralel saf hattını belirleyecek şekilde halı ile kaplı olacaktır.
- b) Cemaatin ibadet esnasında mihrap cephesini görebileceği şekilde tasarlanmalıdır.
- c) Harim alanında safların devamlılığını sağlamak esas olup saf bütünlüğünü bozacak düzenlemelerden kaçınılmalıdır.
- d) Harim bölümünde yer alan duvar ve döşeme kaplamaları, ibadet ortamına uygun, dikkati dağıtmayacak şekilde sade olmalıdır.
- e) Döşeme kaplaması yanmaz veya geç alevlenici özellikte seçilmelidir.
- f) Harim ve mahfil alanlarında, kapasite açısından bir kişinin namaz kılma alanı $0,75 \text{ m}^2$ (brüt 1 m^2) olarak hesaplanacaktır. Caminin yangın çıkış sayısı belirlenirken de bu alan dikkate alınacaktır.
- g) Cemaat kapasitesi 50 kişiyi aşan harim alanlarında, alternatif olacak şekilde iki acil çıkışı, cemaat kapasitesi 500 kişiyi aşan harim alanlarında, alternatif olacak şekilde üç acil çıkışı yapılacaktır.
- h) Yangın algılama sensörleri, algılama mesafesi dikkate alınarak yerleştirilmelidir.
- i) Harim alanında hem görsel hem de sesli yangın uyarı sistemleri bulunmalıdır.
- j) Harim akustiğinde çınlamayı önlemek için yeterli düzeyde yutucu kaplama yapılması gerekmektedir. Kubbe yapısı akustik odaklanmaya sebep olmayacak şekilde planlanmalıdır.
- k) Caminin güney (kible) cephesinde bulunan şeffaf yüzeylerde, yaya yollarının harim alanıyla görsel bağlantısını kesecek malzeme kullanılmamalıdır. Bu şart sağlandığında harim kotundaki pencerelere açılır kanat eklenebilir.

- l) Namaz kılma alanlarında, namazı ayakta kılamayanlar için, sabit oturma mobilyaları yapılmamalıdır. Zaruret halinde, saf içinde kullanılacak şekilde taşınabilir tabure veya sandalyeler konulabilir.

2.3.2. Mahfil

Harim katı kotundan uygun yükseklikte tutulmuş ve kible duvarı hariç olarak harim katının çevresini kuşatmış, asma kat, ara kat gibi düzenlemeleri olan ve namaz kılmak için oluşturulmuş özel alanlardır. Mahfile ilişkin temel esaslar şunlardır:

- a) Mahfil katına ulaşım ayrı giriş ve çıkış düşünülerek sağlanmalıdır.
- b) Mahfil katına ulaşımında minare merdiveni, tahliye durumunda tehlike oluşturacağından ana merdiven olarak kullanılmamalıdır.
- c) Mahfil katına çıkan merdivenin genişliği en az 150 cm olmalıdır.
- d) Mahfil katına ulaşım için döner merdiven ve dengelenmiş (balasmanlı) merdiven yapılmamalıdır
- e) Mahfil katına ulaşım için, merkezi özellik taşıyan ve yoğun kullanıma sahip camilerde asansör çözümü de yapılmalıdır.
- f) Mahfil katına çıkan merdiven ve asansör sahanlıklarında, cemaat sayısı ile orantılı olarak ayakkabılık ve ayakkabı giyme/çıkarma alanları çözümlenmelidir.
- g) Mahfil korkuluklarının yüksekliği en az 110 cm olmalı ve korkuluk aralıkları da düşünülerek çocuklar için emniyetli olacak şekilde tasarlanmalıdır.
- h) Çocukların emniyeti açısından, mahfildeki pencereler üstten açılabilir nitelikte yapılmalıdır,
- i) Mahfil katı kadınların kullanımına ayrılırsa, eşarp ve etek gibi kıyafetler için elbise dolabı bulundurulmalı, ayrıca bir kitaplık konulmalıdır.
- j) Mahfil katında, yeterli doğal aydınlatma ve havalandırmayı sağlayacak sayı ve büyüklükte pencere/şeffaf yüzey yapılmalıdır.
- k) Kadınların ibadet yeri olarak ayrılan alanlar, mihrapla görsel bağlantıyı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

2.3.3. Son Cemaat Mahalli

Cami giriş cephesine bitişik durumda olan açık veya kapalı revaklı bölümdür. Namaz vaktine yetişemeyenlerin veya kalabalıkta içeri giremeyenlerin ibadet yeri olan bu kısım, aynı zamanda caminin içine doğrudan doğruya girilmesini önleyen bir ön/hazırlayıcı mekân durumundadır.

- a) Son cemaat mahalli, gerektiğinde ayrılabilir ve ayrı olarak ısıtma-soğutma ve aydınlatma gibi sistemlere sahip olmalıdır.
- b) Camiler 24 saat açık olmadığından, merkezi konumda bulunan camilerde gerektiğinde son cemaat mahalli gerekli güvenlik önlemleri alınarak açık tutulabilir.
- c) Camide ayrıca bir ayakkabılık bölümü bulunmuyorsa ve doğal havalandırma şartları yeterliyse, son cemaat mahallinde ayakkabılık dolapları konumlandırılabilir.
- d) Son cemaat mahalli ve açık revaklı bölüm yüksekliği avludan (veya yoldan) ana kubbenin görülmesini engellemeyecek şekilde planlanmalıdır.

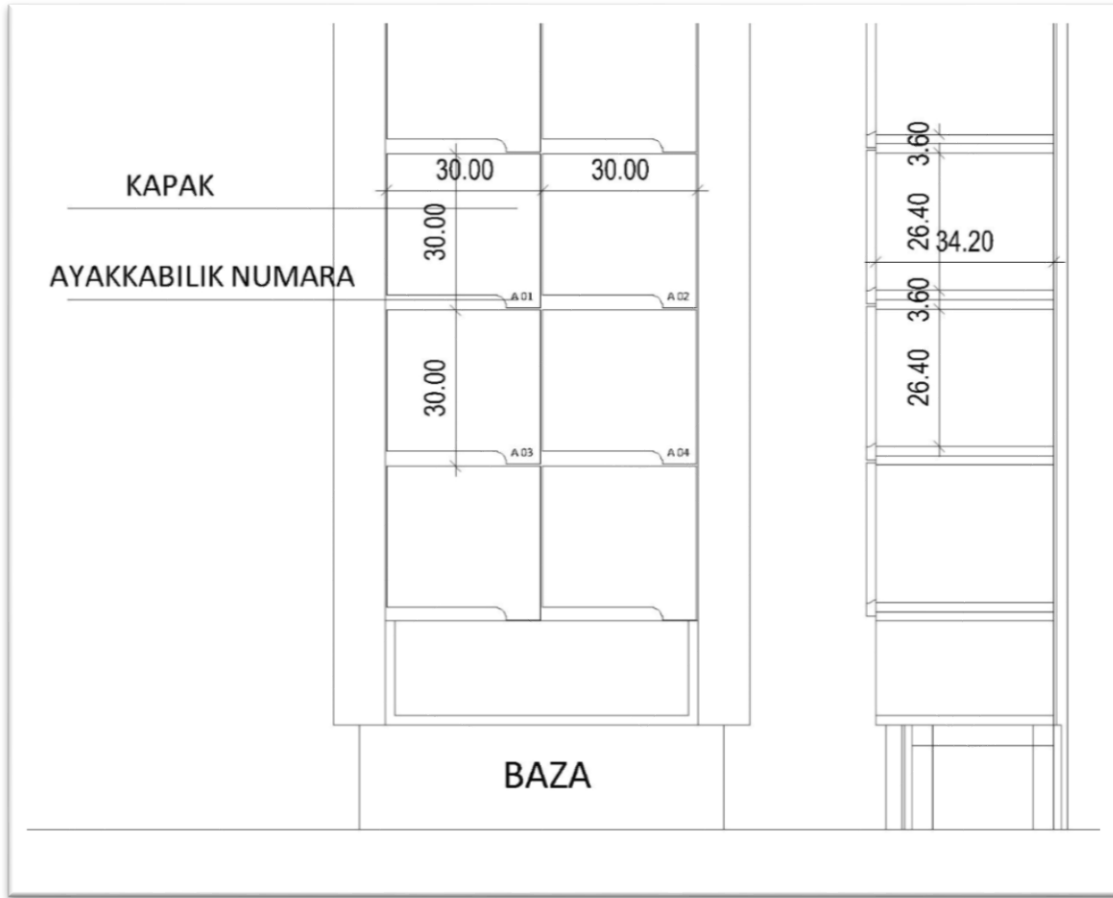
2.3.4. Ayakkabılık

Halı kaplı olan ibadet mekânının öncesinde kullanılan ve ayakkabı çıkarma hattının temiz tarafına yerleştirilen ayakkabı dolaplarının bulunduğu geçiş mekanıdır.

- a) Ayakkabılık bölümü mümkün mertebe harim alanının dışında konumlandırılmalıdır.
- b) Cemaat sayısı ile doğru orantılı (yeterli sayıda) olmalıdır.
- c) Ayakkabılıklarda veya ayakkabılık bölümlerinde doğal veya mekanik havalandırma sistemleri düşünülmelidir.
- d) Ayakkabılık bölümünde güvenlik kamerası bulunmalıdır.
- e) Ayakkabılıkların yapılacağı malzeme, suya dayanıklı, kolay temizlenebilir ve TSE standartlarında olmalıdır.
- f) Kadın ayakkabılık kısmında bot ve çizmelerin ölçülerine uygun bölmeler yapılmalıdır.
- g) Ayakkabı giyip çıkarmayı kolaylaştırmak için, giriş çıkışa engel olmayacak şekilde oturma bölümleri oluşturulabilir.
- h) Şemsiye ve ayakkabı çekeceğinin konulacağı yer ayrılmalıdır.
- i) Ayakkabılıkların kapakları, açılıp kapatılırken ses çıkarmayacak şekilde tasarlanmalıdır.

- j) Ayakkabılıklar, kullanım ve temizliği kolay olacak şekilde tasarlanmalıdır.
- k) Ayakkabılık ile halı arasında, 5-10 cm kadar silinebilir malzeme ile kaplanmış bir boşluk bırakılmalıdır.
- l) Harim alanında kullanılan ayakkabılıklar saf düzenine engel olmayacak şekilde kurgulanmalıdır.

Örnek Ayakkabılık Modeli

Şekil 1. Optimal Ayakkabılık Dolap Modülü Ölçüleri

2.3.5. Abdesthane (lavabo, wc)

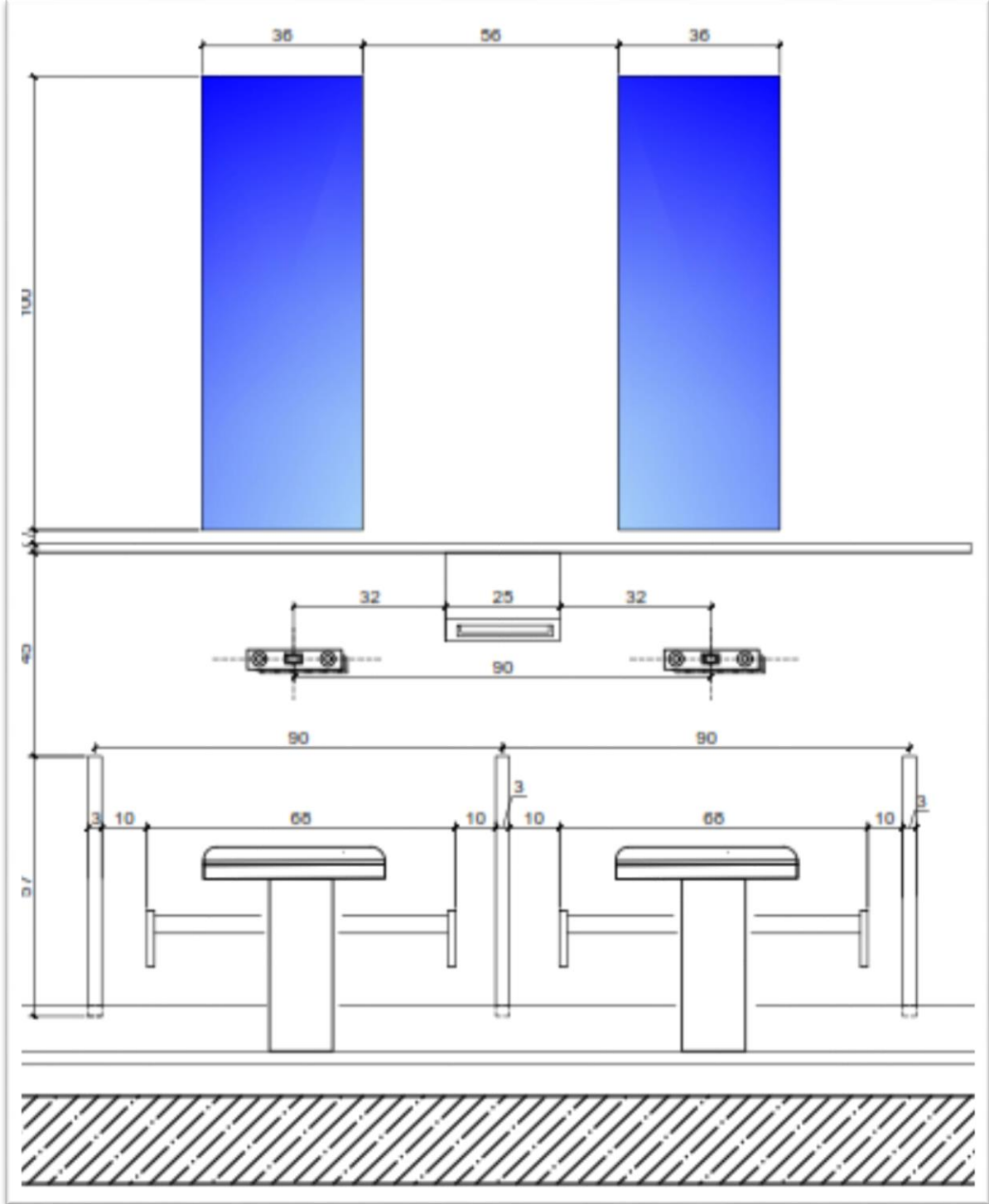
Cami dışından direkt bağlantısı olan veya halı ile temas edilmeyen mekanlardan girilen ıslak hacimli kısımdır. Bu kısım ile ilgili temel hususlar şunlardır:

- a) Abdesthanelerin mümkünse caminin dışında, cami mimarisiyle uyumlu ve ayrı bir bölüm olarak yapılması uygundur.

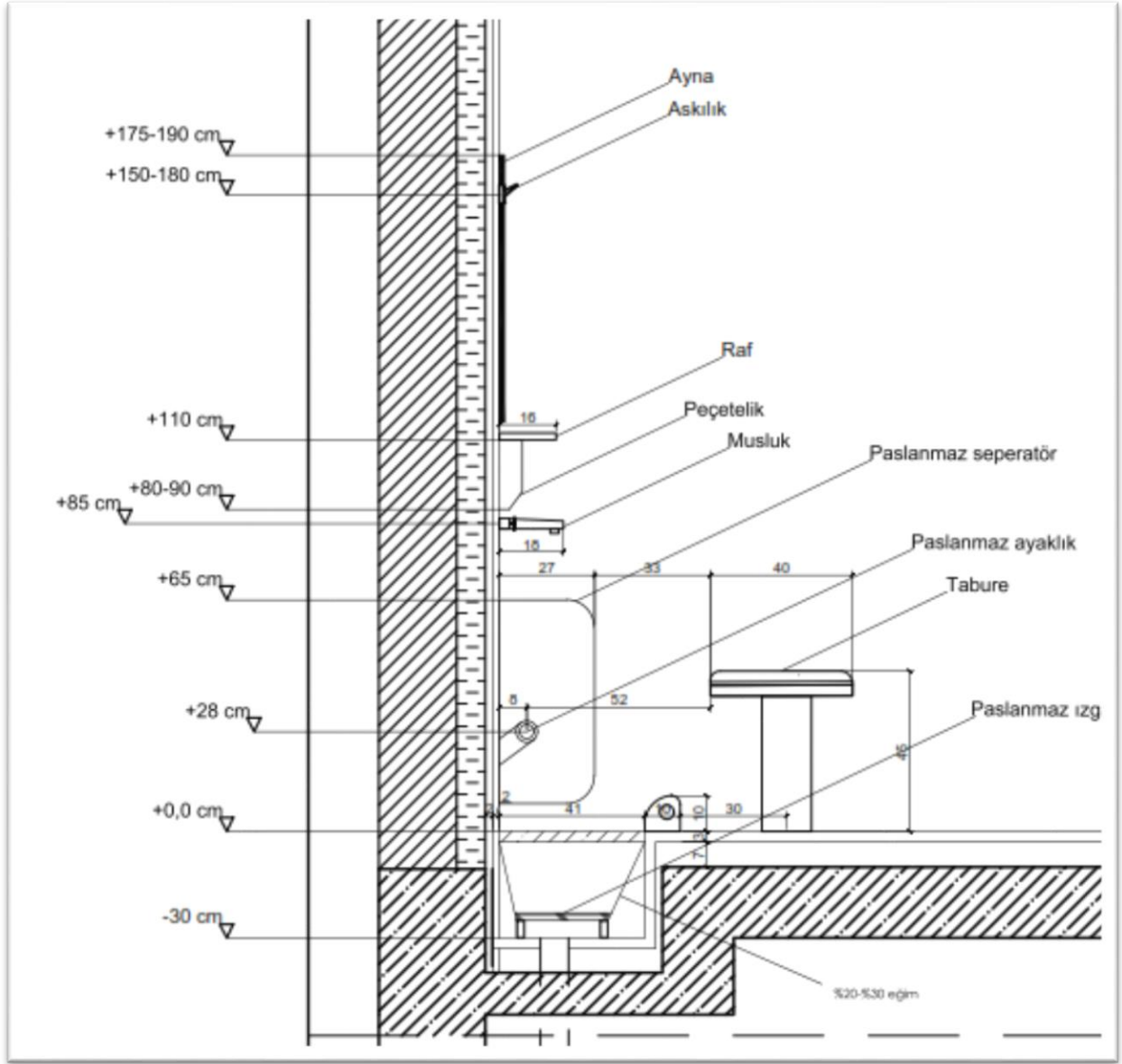
- b) Abdest alma birimlerinin, lavabo ve tuvaletlerden ayrı hacimde olması veya bu alanlarla görsel bağlantı oluşturmayacak şekilde ayrı tasarlanması gerekir.
- c) Abdest alan kişinin hareketlerini rahat bir şekilde yapabilmesi için ergonomik çözümler oluşturulması ve suyun mümkün olduğu kadar sıçramaması sağlanmalıdır. Oturma pozisyonu ve musluk arası mesafeye dikkat edilmelidir.
- d) Abdesthaneler, erkek-kadın olarak ayrılmalı, caminin kapasitesi ile orantılı ve yeterli sayıda olmalı, yapılacak tuvaletlerin en az yarısı alaturka tuvalet olarak planlanmalıdır.
- e) Erkek ve kadın girişleri mümkün olduğunca birbirinden bağımsız olmalı, olmadığı durumlarda da girişler seperatörler ile ayrılmalıdır.
- f) Abdesthaneler, caminin kible tarafında olmamalı ve tuvaletler kible yönüne bakmamalıdır.
- g) Tuvalet kabinlerinin kapıları dışarı açılmalıdır.
- h) Kadınlara ayrılan bölümde, (merkezi konumda ve yoğun kullanılan camilerde) bebek bakım ünitesi ve emzirme odası ayrılmalıdır.
- i) Mümkün olan yerlerde çocuklara uygun wc, lavabo ve abdest alma birimi düzenlemesi önerilir.
- j) Temizlik malzemelerinin konulacağı oda olmalıdır.
- k) Erkek ve kadınlar için en az birer adet engellilerin kullanımına yönelik tuvalet ve abdest alma birimi olmalıdır.
- l) Abdest alma birimleri oturarak ve ayakta abdest alma birimleri olarak şekillendirilebilir.
- m) Cami konumu ve büyüklüğüne göre duş yeri konulabilir.
- n) Havalandırmanın yeterli düzeyde sağlanacağı, doğal veya mekanik bir sistem kurulmalıdır.
- o) Tuvalet lavabolarında ve abdest alma yerlerinde sıcak su sistemi olması önerilir.
- p) Abdest alma yerlerinde, iki musluk arası mesafe en az 90 cm olmalıdır. (Şekil 2)
- q) Suyun sıçramasını engellemek amacıyla iki musluk arasına ayırıcı kullanılabilir.
- r) İmkanlar ölçüsünde, abdest alma yerleri dışında ayrıca lavabo yapılmalıdır.
- s) Islak hacimlerde düşme tehlikesi oluşturması sebebiyle zeminde kot farkı olmamalıdır.

- t) Tuvalet kabininin içerisinde kişisel eşyaların asılabileceği yeterli sayıda askılık yapılmalıdır.
- u) Abdest alma birimlerinde musluktan akan su, sıçramayı engelleyecek şekilde ızgara, kanal vb. hattının üzerine düşmelidir. (Şekil 3 ve 4)
- v) Abdest alma birimlerinde ayak konulabilecek nitelikte uygun malzeme ile tasarım yapılmalıdır.
- w) Musluğun bulunduğu duvarda gözlük, saat vb. gibi özel eşyaların konulabileceği en az 10 cm derinliğinde raf olması önerilir. Raf üzerinde ayna olmalıdır.
- x) Abdest alma yerlerinde kağıt havluluk vb. malzemenin kullanılması önerilir.
- y) Tuvaletlerdeki musluklar, kullanıcının sağ tarafında konumlandırılmalıdır.
- z) Hijyen açısından musluk ve sıvı sabunluklar mümkünse sensörlü olarak planlanmalıdır.
- aa) Tüm musluklar ve rezervuarlar su tasarruflu ürünlerden seçilmelidir.
- bb) Zeminde kullanılacak malzeme uzun ömürlü, kolay temizlenebilir, su emmeyen ve kaymaz malzeme olmalıdır. Derz araları 0-2 mm aralığından fazla olmamalıdır.
- cc) Duvarlarda kullanılacak malzeme belli seviyeye kadar uzun ömürlü, kolay temizlenebilen, su emmeyen derz aralığı 0-2 mm'den fazla olmayan, büyük ebatlı malzemelerden tercih edilmelidir.
- dd) Tuvalet kapıları suya dayanıklı ve uzun ömürlü malzemelerden tercih edilmelidir.
- ee) Abdest alma yerleri ve namaz kılınan yer arasındaki geçiş alanlarının, mantar önleyici/antibakteriyel malzeme ile kaplanması önerilir.
- ff) Islak hacimlerde suyun drenajı için uygun eğimler ve giderler yapılmalıdır.
- gg) Zemin döşeme kotundan itibaren minimum 120 cm'ye kadar duvarlarda suya dayanıklı (seramik, mermer vb.) malzemeler kullanılacaktır.

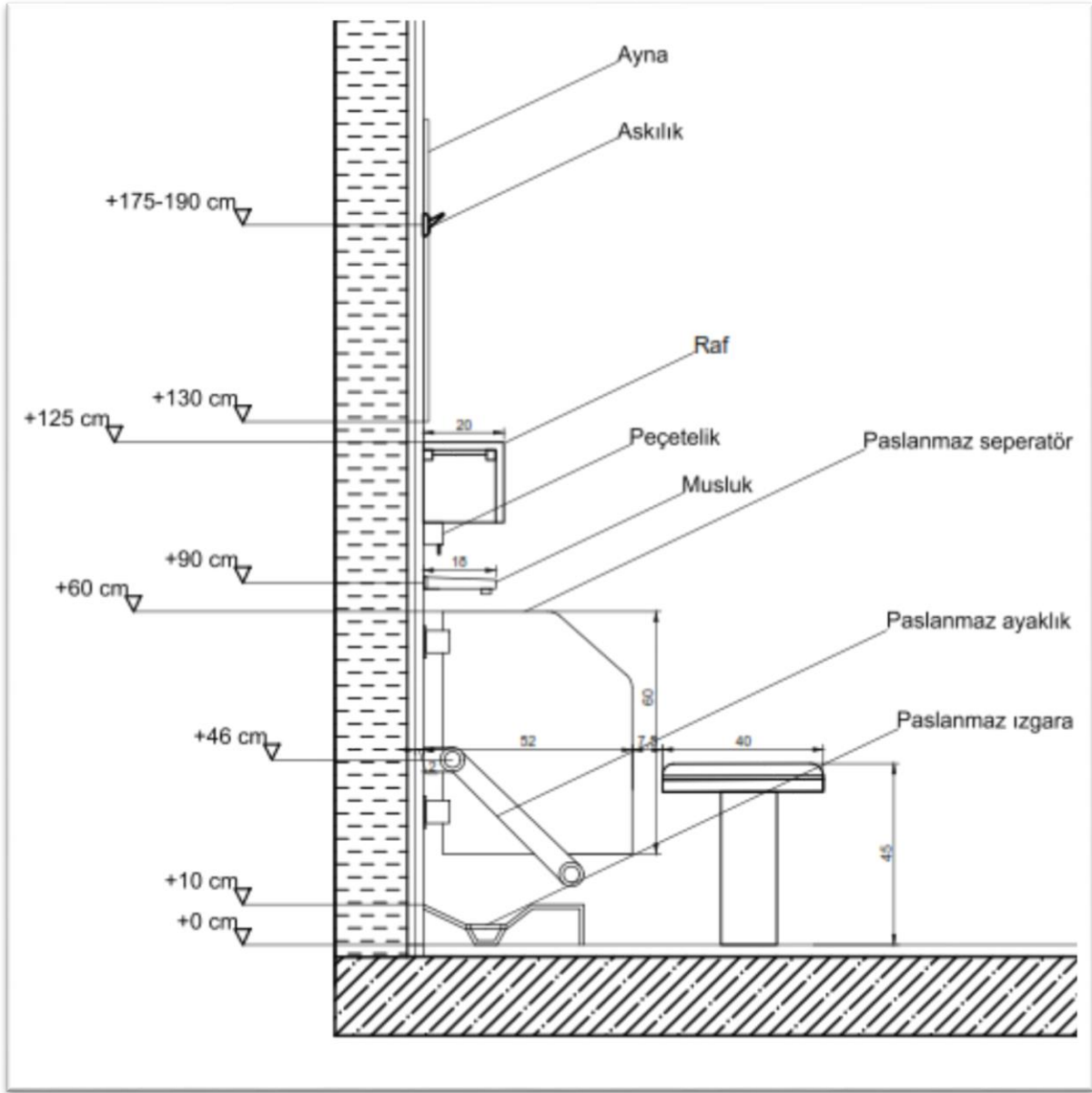
Abdest alma birimlerine ilişkin örnek modeller aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 2. Abdest alma birimi.

Şekil 3. Abdest alma birimi kesiti (düşük döşeme)

Şekil 4. Abdest alma birimi kesiti (düz döşeme)

2.3.6. Avlu

Caminin giriş kapısına bakan, cami alanını, çevresindeki mekanlardan ayıran geniş ve açık alanlardır.

- Avlunun gerektiğinde namaz kılma alanı olacak şekilde planlanması esastır.
- Yaz aylarında veya sıcak iklim koşullarında geçici gölgeleme imkanı sağlanabilir. Bu amaçla yapılacak sistemler yağmurdan korunma amaçlı olarak da kullanılabilir.
- Döşeme kaplamasında, saf çizgilerini ifade edecek şekilde gizli, göze çarpmayan işaretleme veya derz boşlukları düzenlenebilir.

- d) Avludaki peyzaj düzenlemesi, camiye giriş-çıkışları olumsuz etkileyecek şekilde yapılmamalıdır.
- e) Dış avlunun uygun yerine, imkanlar ölçüsünde çocuk oyun alanları ve park kurulabilir.

2.3.7. Şadırvan

Genel anlamda abdest almak amacıyla camilerin yanına yapılan, genellikle avlu ortasında bulunan (revaklı veya revaksız avlu ortasında yer alan), sanatsal ve estetik bir öğedir.

- a) Şadırvanlar, cami mimarisi ile uyumlu ve sembolik değerini aşmayacak sayıda abdest alma biriminden oluşmalıdır.
- b) Yüksekliği, revak kubbelerinin yüksekliğinden ve son cemaat bölümü saçak kotundan fazla olamaz.
- c) Şadırvan, mümkünse cami girişi ile aynı cephede, kolay ulaşılabilir şekilde konumlandırılmalıdır.
- d) Estetiğini bozmayacak şekilde, abdesthane gereklilikleri bölümünde belirtilen donanımlara ve ölçülere sahip olmalıdır.
- e) Şadırvan konumu caminin ana ibadet alanını kısıtlamayacak şekilde belirlenmelidir.

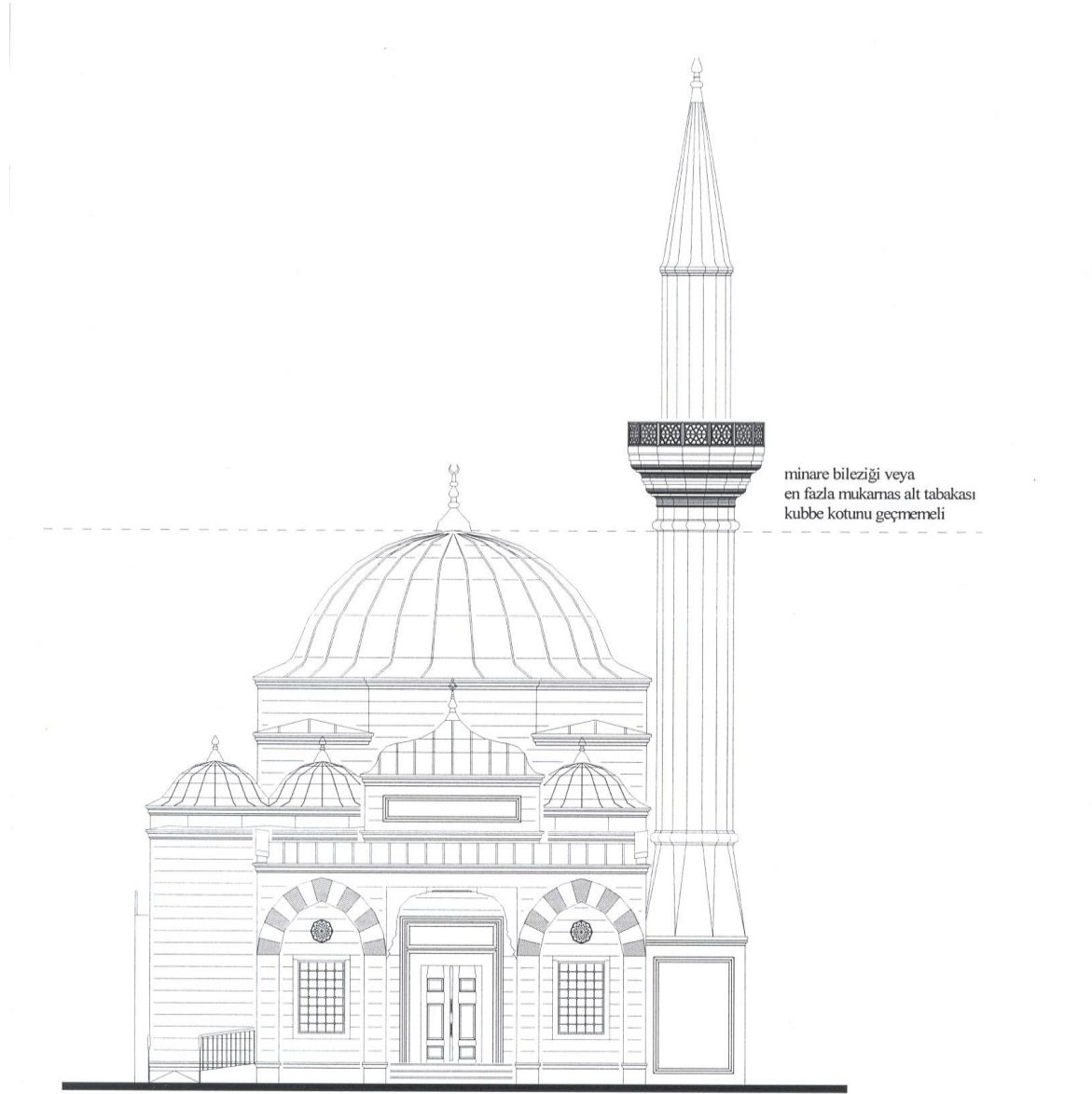
2.3.8. Minare

Minareler, ezan okumak ve sesi çevreye yayabilmek amacıyla camilere bitişik ya da ayrı yapılan, bir ya da birkaç balkonu (şerefe) bulunan kule biçimli yüksek yapılardır.

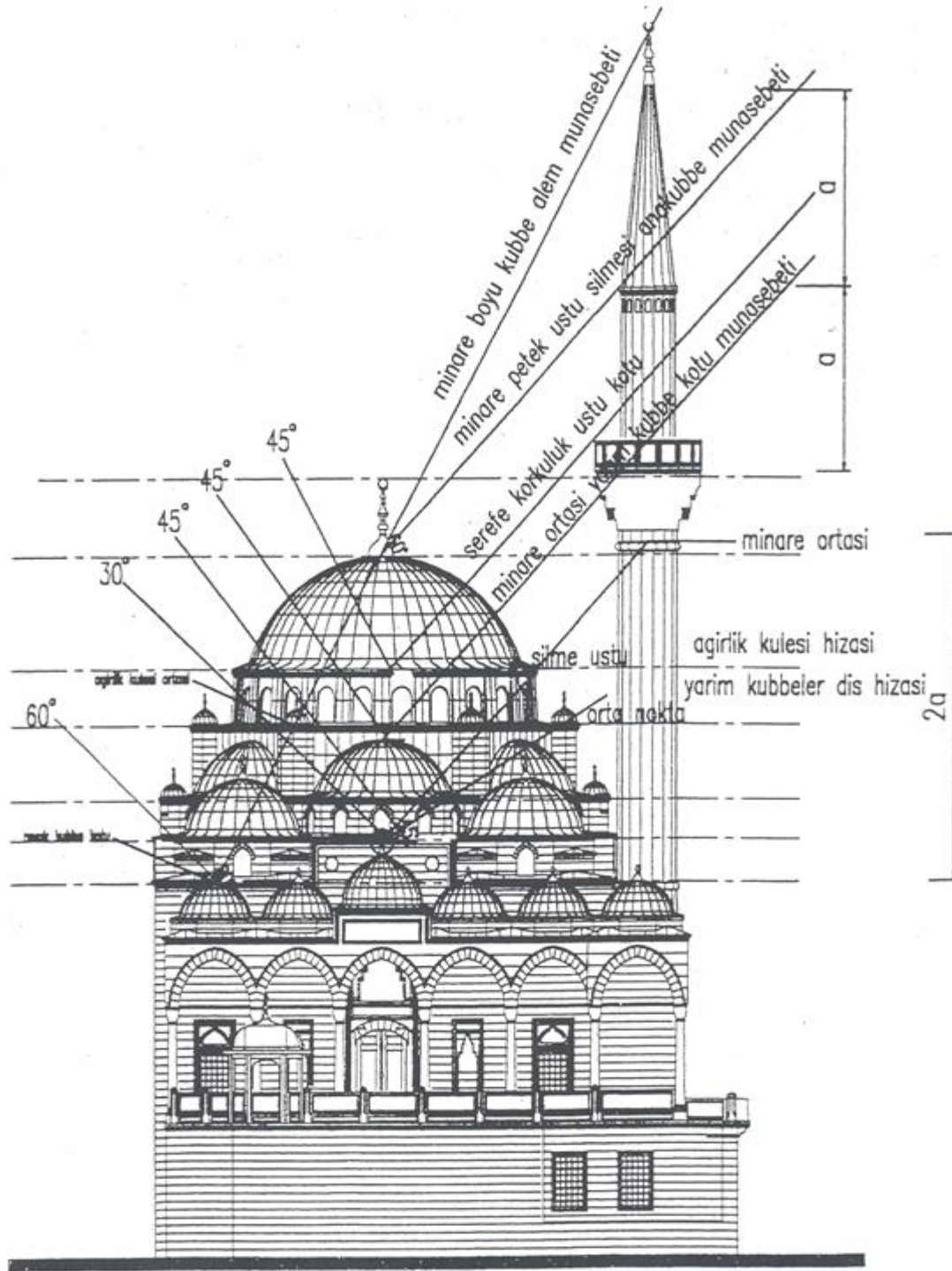
- a) Merkezi konumda bulunan veya özellik arz eden camiler hariç, cemaat kapasitesi 2000 kişiye kadar olan camilerde tek minare, 2000 kişi ve üzeri olanlarda 2 veya daha fazla minare planlanabilir.
- b) Minarelerin konumu; tek minareli olan camilerde, mümkünse cami giriş cephesinin sağında (kuzeybatı cephesinde); çift minareli olan camilerde ise cami giriş cephesinin sağında ve solunda olmalıdır.
- c) Minareler, cami mimarisiyle ve oranlarıyla uyumlu olmalı, minare yüksekliği, cami çatısı veya kubbe yüksekliğiyle orantılı olmalıdır.
- d) Minarenin şerefe sayısı, cephe proporsiyonuna (cami kütesinin bütünlüğü, yapı unsurlarının oranı ve görsel uyumuna) göre belirlenmelidir.
- e) Minarelerin şerefelerine açılan kapılar kibleye bakmalıdır.
- f) Minare aydınlatma pencerelerine, kuşların minare içine girişini önleyecek tel kafesler yapılabilir.
- g) Camiye bitişik yapılan minarelerde, minare giriş kapısı cami içine açılmalıdır.

h) Şerefe korkulukları en az 90 cm olmalıdır. Merdiven genişliği en az 1 kişinin geçebileceği ölçüde olmalıdır.

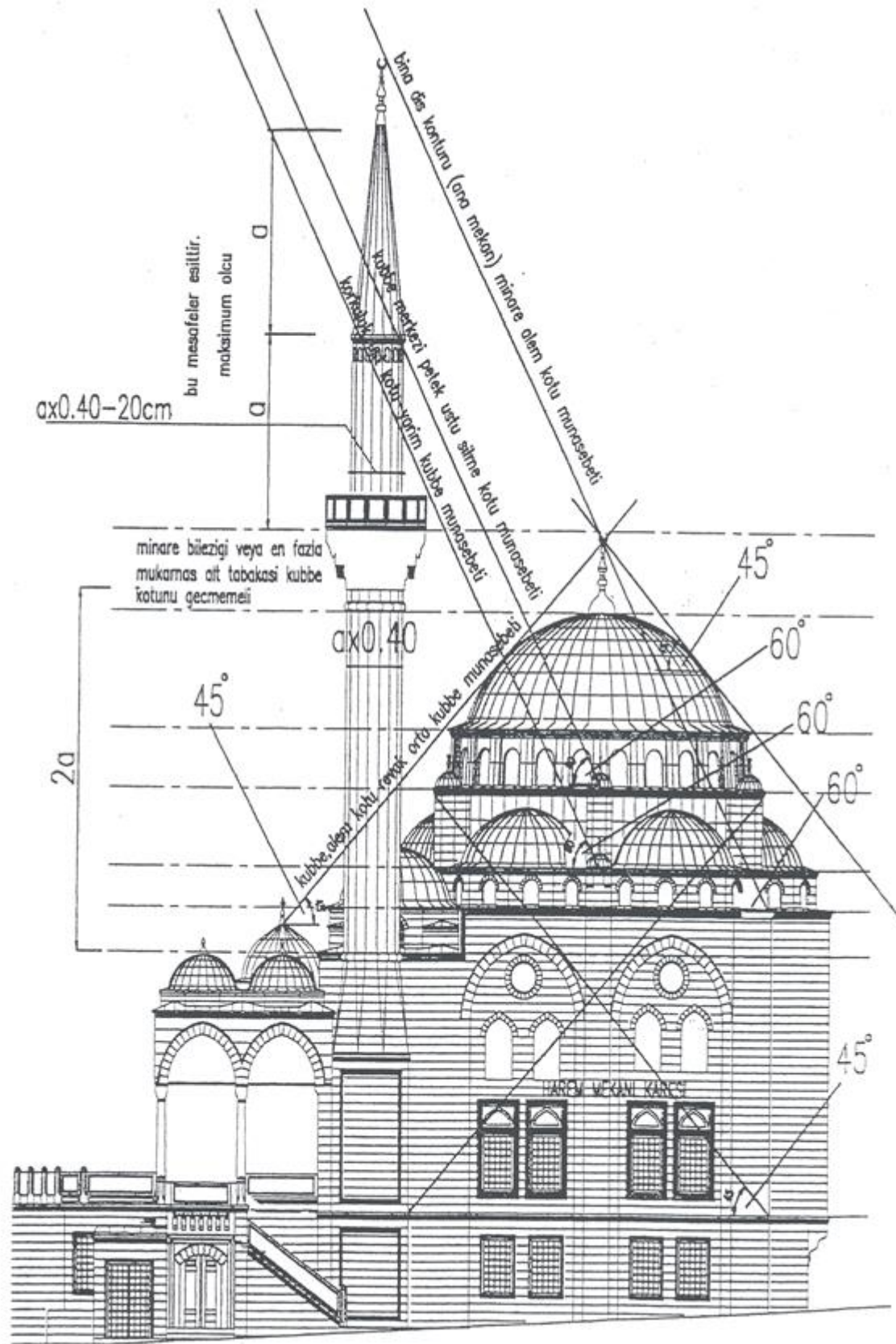
Kubbeli veya çatılı camilerde, cami kütlesi ile minare ve şerefe yüksekliği oranına ilişkin örnek modeller aşağıda yer almaktadır.

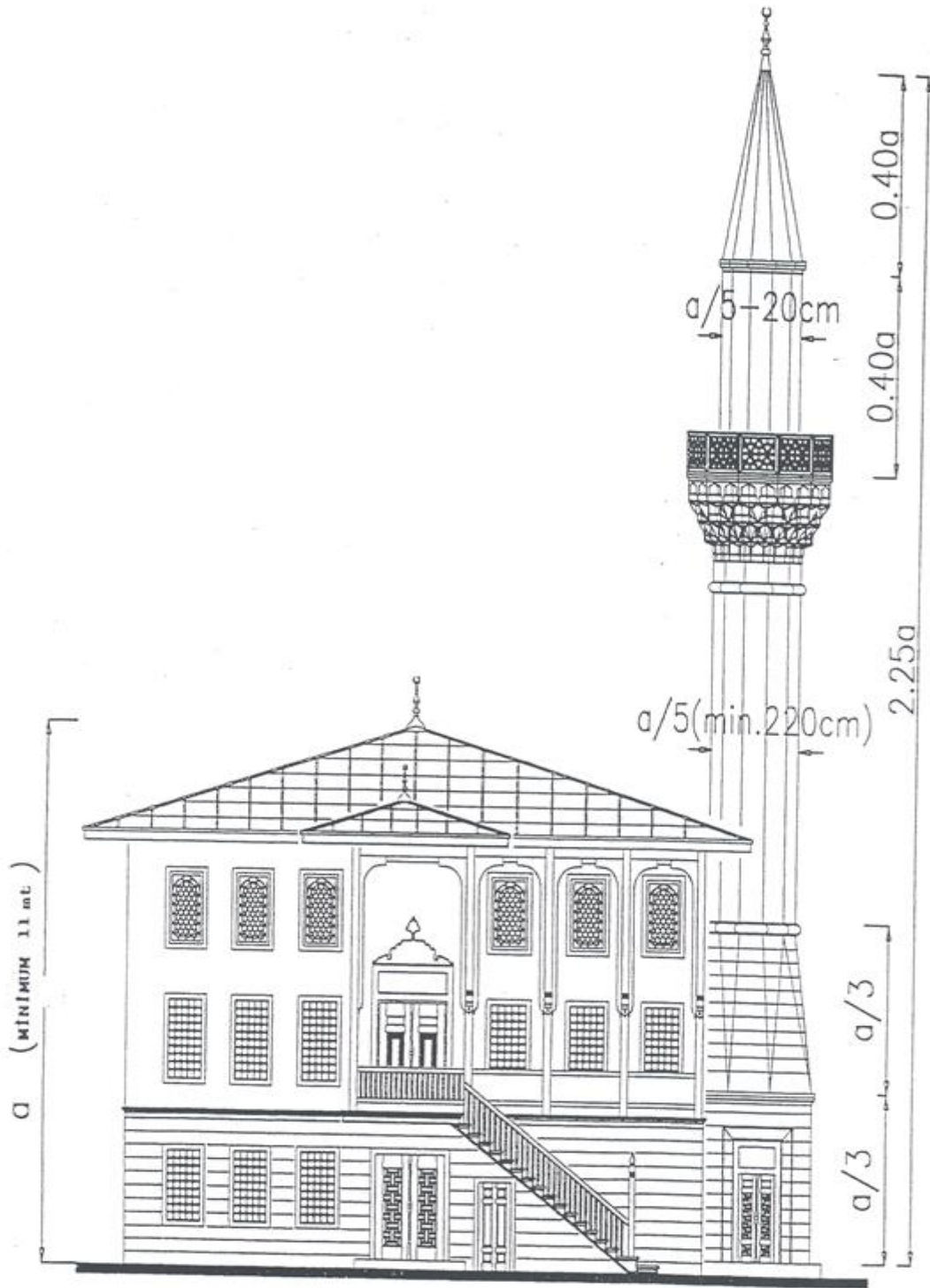
Şekil.5 Kubbe-Minare Uyumu

Şekil.6 Cami Kütlesi-Kubbe-Minare Uyumu (Kuzey Cephe)

Şekil.7 Cami Kütlesi-Kubbe-Minare Uyumu (Batı Cephe)

Şekil 8. Çatı-Minare Uyumu

2.3.9. Din görevlisi odası

Din görevlisinin kullanımı için ofis düzeninde tasarlanmış, minimum 6-9 m² alana sahip, cami içinde veya cami girişine yakın konumda, yeterli havalandırma ve aydınlatma imkanı bulunan alandır. Din görevlisi sayısının fazla olması durumunda oda alanı arttırılabilir.

2.3.10. Teknik/Sistem odası

Cami bünyesinde yer alan teknik ekipmanların koordinasyonunun sağlandığı bölümdür. Teknik ekipman gürültüsünün ibadet mekanlarını etkilememesi için, ana mekanlardan uzak veya tecrit edilmiş olmalıdır. Harim alanının kible cephesinde bulunmamalıdır. Ancak sistemlere ait kanal/boru hatlarının fazla uzun olmaması ve elektroakustik sistem hoparlörlerinin simetrik yerleştirilebilmesi için, teknik/sistem odasının merkezi konumda olması önerilir. Oda şeklinde yapılamadığında kilitli bir dolap yapılarak sistemler güvenlik amaçlı korunmalıdır. Gerekğinde teknik oda içerisinde, ezan okunması amacıyla bir bölüm düzenlenebilir.

2.4. İç Mimari Standartlar

Cami iç mimarisinde kullanılan tüm öğeler ve süslemeler; mümkün mertebe sade, ibadetin ruhuna ve caminin manevi atmosferine uygun şekilde, gerektiğinde geleneksel hat ve tezyinat sanatlarının sade örneklerini ortaya koyacak nitelikte tasarlanmalıdır.

Cami ve mescitlerde kullanılan ve genellikle ahşap veya mermer malzemeden üretilen kısımlar şunlardır: *Minber, Mihrap, Kürsü, Müezzin mahfeli, Ayakkabılıklar, Dolaplar (kitaplık, cübbe, sarık dolabı), Paravan, Cami ana giriş kapıları.*

2.4.1. Tezyinat (Hat sanatları, Süslemeler ve Mukarnaslar)

Cami içinde yer alacak süslemelerde, mekanın manevi havasını olumsuz etkileyecek şekilde aşırı ve karmaşık süslemelerden kaçınılmalı, özellikle canlı tasvir veya motiflerine veya belli nesnelerin şekillerine yer verilmemelidir. Tezyinata dair başlıca hususlar aşağıda zikredilmiştir:

- Mimari proje hazırlanırken, mimarın hattat veya nakkaşla birlikte ortak çalışması ve detay projelerin birlikte hazırlanması önem arz etmektedir. Mekana uygulanan tezyinat, kompozisyon olarak bir bütün halinde mimari projedeki durumuna, mimari projeye desenlerin birbirine oranına, renklerdeki uyum ve doku etkisine, çizgilerdeki oranlara, ışık alma miktarında renklerin mekana olan etkisine, biçim ve şekil olarak mekanın mimari yapısına uyumluluğu açısından ele alınmalıdır.

- b) Hatlar, bu konuda ehliyet sahibi hattatlar tarafından tasarlanmalıdır. Yazıyı mekana uygulayacak kişi, bu işe ehil olanlardan seçilmeli, yazı yazan kişinin önceden yaptığı işler referans alınarak belirlenmeli ve alanında sertifikalı olmalıdır. Kalem işi çalışmalarında, desen bilgisi ve kural ihlali kaynaklı hatalı uygulamalara mahal verilmemesi için, kalem işini yapacak kişiler iyi derece desen bilgisi eğitimi almış olmalı, tasarım ilke ve elemanları konusunda da bilgili ve tecrübeli olmalıdır.
- c) Tezyinat projesi; çizgi, renk, doku, biçim-şekil, ölçü ve yön gibi tasarım elemanları çerçevesinde ele alınmalı, ayrıca tasarım ilkelerinden olan bütünlük-uygunluk, oran-orantı, ritim, görsel devamlılık, denge, vurgu ve zıtlık gibi yargılarla değerlendirilmelidir.
- d) Yazı yazılacak mekan ile yazı, içerik bakımından bütünlük arz etmelidir. Örneğin, caminin kapıları, vaaz kürsüsü veya mihrap gibi yerlere yazılacak yazılar mekanla uyumlu olmalıdır.
- e) Ana kubbeye yazılacak göbek yazılarının kubbenin çapına uygun olması gerekmektedir.
- f) Mihrabın üst kısmına, kibleye yönelmeyi ifade eden ayetler (Bakara Suresi, 2/144, 149), yan kısımlara da Ayet-el Kürsi (Bakara, 2/255) yazılabilir.
- g) Mekanın genişliği veya uzunluğu ile yazıların biçimleri uygun ve orantılı olmalıdır. Örneğin, yüksek bir kubbeye yazılacak yazı, görüş mesafesi dikkate alınarak yazılmalı, yazı kalınlığı buna göre belirlenmelidir. Ayetlerin en-boy oranı ile yazılacağı yerin ölçüleri uyumlu olmalıdır.
- h) Yazılarda yoğunluk farkı oluşmamalı, yazı başlangıcındaki yoğunlukla bitişindeki yoğunluk aynı olmalıdır.
- i) Birim tekrarları simetri eksenlerinin sınırları dışına taşırılmamalı, arasuyu ve kenarsuyu motifleri aynı eksene oturtulmalıdır.
- j) Motifin bütünü oluştururan birimler birbirinin sınırlarını aşmamalı, ritimdeki uygunluk bozulmamalı ve görsel devamlılık sağlanmalıdır.
- k) Motiflerin kompozisyon içindeki dağılımı oran olarak uygun bir biçimde olmalı, motifler arası boşluk-doluluk ilişkisine dikkat edilmelidir.
- l) Kompozisyonunda birimlerin kendi aralarındaki büyüklük-küçüklük dengesi değerlendirilmelidir. Kubbe ve yarım kubbelerde göbek deseni oranı ne ise eteklerdeki desende de aynı oran veya katları şeklinde oran kullanılmalıdır.
- m) Kompozisyonlarda köşelerin birleşim kısımlarındaki simetri doğru kurgulanmalıdır.

- n) Kalem işinde kullanılan boyaların kısa ömürlü plastik katkı malzemeden ziyade daha uzun ömürlü olan kök boyalar ve benzeri malzemelerden seçilmesi gerekmektedir.
- o) Hat ile tezyinat arasında uyum olmalı, tezyinat hattı bastırmamalıdır.
- p) Camilere uygulanacak hat yazıları ve tezyinat; ibadet sırasında dikkat çekmeyecek şekilde, göz hizası üzerinde kalacak şekilde yapılmalıdır.
- q) Tezyinatta kullanılan bitkisel ve geometrik motifler ve oluşturulan kompozisyonların İslami üsluba uygunluğuna dikkat edilmeli, farklı inanış ve görüşlerin sembol ve işaretlerini çağrıştıracak motiflerin kullanılmamasına dikkat edilmelidir.
- r) Mukarnas, İslam mimarisinde uygulanan bir geçiş unsuru olarak geometrik bir tasarımın üç boyutlu uygulaması olarak bilinmektedir. Genelde hücreler veya petekler halinde istiflenmiş bir görüntü oluşturur. Cami tasarımında mukarnas uygulaması yapılacaksa, bu uygulama kullanıldığı yer ve görüş mesafesi dikkate alınarak boyutlandırılmalı, duvar ve giriş/tavan birleşim noktalarında mukarnasın tekrar eden birimi yarım kalmamalıdır.
- s) Tezyinatta malzeme, motif ve özellikle renk seçimi uzman kişilere danışılarak uygulanmalıdır. Ayrıca renk kullanımında bölgelerin dokuları göz önünde bulundurularak seçim yapılabilir.
- t) Camilerde hatlar ve uygulanan tezyinat hakkında cemaatin bilgi sahibi olması için kısa künyeler oluşturulmalı, bu künyede; hattın anlamı ve tarzı (kufi-sülüs vb) belirtilmeli ve camide uygun bir yere asılmalıdır.
- u) Cami iç yüzey alanlarının genişliği sebebiyle hat ve tezyinatın işlenmesinin zor olacağı büyük camilerde, ehil olmayan kişilerce yapılacak kalitesiz uygulamalar yerine, hafif bezemeler, pastel renkler ve ehil bir hattat tarafından yazılmış Lafzatullah, İsm-i Nebi ve Hulefa-i Raşidinin isimleri, mihrap üstü yazısı ve göbek yazısı ile yetinilebilir.
- v) Hatların kalıpları hazırlandıktan sonra, uygulamaya geçmeden yazının okunuşu, harf hatası olmaması vb. açılardan incelenmesi gerekmektedir. Hat uygulamalarında, muhtemel harf veya hareke hatalarının önlenmesi için ilgili müftülükten uygulama öncesi onay alınmalıdır.

2.4.2. Mihrap

İslam sanatında cami, mescid ve namazgahlarda kibleyi ve imamın namaz kıldırırken duracağı yeri gösteren niş şeklindeki mimari elemandır. Mihraba ilişkin esaslar aşağıda belirtilmiştir:

- a) Mihrap kible duvarında olmalıdır.
- b) Mihrap ölçüleri projelendirme aşamasında veya sonrasında caminin iç mimari oranına uygun tasarlanmalıdır.
- c) Mihrap, minber ve kürsü tasarımı ile malzeme, süsleme ve boyutlandırma açısından uyumlu olmalıdır.
- d) Mihrap yüksekliği, cami kütlesi ve kible duvarı ile orantılı, ilk safın düzenini bozmayacak kadar harim dışına doğru çıkıntılı olmalı, mihrap-minber-kürsü ilişkisi doğru kurgulanmalıdır.
- e) Mihrap alanı harimden çok yüksekte olmamalıdır.
- f) Mihrap tezyinatı, hatlar ve taç uyum içinde olmalıdır.

2.4.3. Minber

Camilerde hutbenin okunduğu, yükseltilmiş veya basamaklı mimari öge olan minbere ilişkin temel hususlar aşağıda belirtilmiştir.

- a) Minber ölçüleri caminin iç mimari oranlarına uygun tasarlanmalıdır.
- b) Minber içi alan enine 70 cm'den az olmamalıdır.
- c) Minber, camide mihrabın sağ tarafında planlanmalıdır.
- d) Safı bölen minberlerde, safın görülebilmesi için alt bölümü açıklıklı kurgulanabilir.
- e) Merdiven sayısı tek basamaklı ve en az 3 basamaktan oluşmalıdır.
- f) Minberde kullanılan taban, gövde, giriş, yan kollar, huni ve alem birbiri ile uyumlu olmalıdır.
- g) Minber, mihrap ve kürsü arasında süsleme ve tezyinat açısından bütünlük olmalı, renk, hat ve desen uyumu bulunmalıdır.
- h) Minberde hat yazıları bulunacak ise, bu yazılar, imamın hutbe okuduğu yükseklikten itibaren bel seviyesi üstünde yer almalıdır.
- i) Minberin üzerinde yazılan hat yazılarının, yazılacağı yerin boyutları dikkate alınarak seçilmesi ve doğru yazılmasına dikkat edilmelidir.

2.4.4. Kürsü

Camilerde genellikle vaaz için kullanılan, kible istikametinin tersi yönünde konumlandırılmış, cami cemaatine hitap edilen ahşap veya başka malzemeden yapılmış yüksekçe bölümdür. Kürsüye ilişkin esaslar şu şekildedir:

- a) Kürsü, camiye hakim bir noktada, mümkünse mihrabın solunda yer almalıdır.
- b) Kürsü, caminin iç mimari oranına uygun ölçülendirilmeli ve hatibin oturur vaziyette cemaat tarafından görülebileceği bir yükseklikte, minberden daha alçak kurgulanmalıdır.

- c) Kürsü, minber ve mihrap süsleme ve tasarım yönünden uyumlu olmalıdır.
- d) Kürsünün oturma ve çalışma elemanları ergonomik olmalı, kürsü ses düzeni altyapısına sahip olmalıdır.
- e) Kürsü yazıları doğru projelendirilmeli, bel seviyesi üstünde kurgulanmalı ve gerekirse bir hattattan yardım alınmalıdır.

2.4.5. Müezzin mahfili

Müezzinin görevini ifa ettiği, genellikle cami zemininden belli bir yükseklikte bulunan alandır.

- a) Minber ve mihrabı gören bir noktada, mümkün merteye cemaatin gerisinde ve saf düzenini bozmayacak şekilde konumlandırılmalıdır.
- b) Müezzinin cemaati görebilmesi için en az 20-30 cm kadar yükseltilmiş olmalıdır.
- c) Müezzin mahfilinde korkuluk yapılacak ise korkuluk yüksekliği 60 cm' yi, korkuluk aralıkları ise 10 cm' yi geçmemeli, platform ve korkuluk sağlam olmalıdır.
- d) En az iki kişinin saf tutabileceği şekilde (130 x 130 cm ebatlarında) olmalıdır.
- e) Müezzin mahfilindeki süslemeler minber, kürsü ve mihrap ile uyumlu olmalıdır.

2.4.6. Kitaplık

Kitapların yerleştirildiği raflardan oluşan ve daha çok ahşap malzemeden üretilen kitaplığa ilişkin başlıca esaslar şunlardır:

- a) Kible duvarında veya tezyinatı kapatmayacak şekilde yan duvarlarda yerleştirilebilir.
- b) Kitaplıklar açık, kapalı veya sadece raflardan oluşabilir.
- c) Sadece raflardan oluşan kitaplıklar bir payanda veya uçan raf yöntemi ile duvara tutturulabilir.
- d) Kitaplık raf boyu ortalama 80 cm, raf derinliği 25-30 cm olmalı, rafın yüksekliği de 30 cm den az olmamalıdır.
- e) Kitaplıklarda en az 5 cm yüksekliğinde ayak veya baza kullanılmalıdır.

2.4.7. Paravanlar

Cami içinde veya dışında, mahremiyetin sağlanması gerektiğinde kullanılan, menteşelerle birbirine bağlı veya bağımsız parçalardan oluşan iç mekan bölümlerini birbirinden ayıran taşınır çerçeveli mobilyadır.

- a) Mahfil ve harim katını ayıran paravanlar sabit ve uygun yükseklikte olmalıdır.
- b) Çocukların güvenliği açısından paravanlarda açıklıklar yapılacaksa herbir açıklığın arası 10 cm'den fazla olmamalıdır.

- c) Paravanlar sabit değilse ayak çıkıntıları paravanın düşmeyeceği şekilde tasarlanmalı ve gerekli güvenlik önlemleri alınmalıdır.
- d) Paravanlar aynı kottaki alanları bölecekse, yerden yüksekliği en az 180 cm olmalıdır.
- e) Paravanlar tek veya iki tarafı sabitlenebileceği gibi birbirinden bağımsız olarak da tasarlanabilir.
- f) Katlanır paravanlarda en az 3 menteşe kullanılmalıdır.
- g) Paravanlarda cam kullanılacaksa temperli camlar tercih edilmelidir.
- h) Paravanlar ahşap, cam, plastik esaslı malzemeler veya doğal taşlardan imal edilebilir.

2.4.8. Cami giriş kapıları

Camilere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklıklarıdır. Kapılar, dış ve iç kapılar olarak tasarlanır.

Dış kapılara ilişkin tasarım esasları şunlardır:

- a) Cami giriş kapıları caminin mimari tasarımına ve oran-orantısına uygun tasarlanmalıdır.
- b) Cami kapıları dışarı açılacak şekilde tasarlanmalı, caminin büyüklüğüne ve yangın kaçış yolu gerekliliklerine göre kapı sayısı ve genişliği belirlenmelidir.
- c) Dış kapıların hava ve iklim koşullarına karşı korunabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.
- d) Kapılar ses ve ısı yalıtımlı olmalı, ayrıca kapılarda kullanılan motifler cami estetiğine uygun tasarlanmalıdır.
- e) Merkezi büyük camiler hariç olmak üzere, camilerde kapı en ölçüsü ortalama olarak 90-105 cm arasında, boy ölçüsü ise 210-240 cm arasında belirlenmelidir.
- f) Cami kapılarında kullanılacak ahşap malzemenin uzun ömürlü olması için; ısı, nem, böceklenme gibi etkilere karşı önlem alınmalı, malzemenin uzun ömürlü olmasını sağlayacak boya cila vb malzemeler kullanılmalıdır.
- g) Ana giriş kapısı üzerinde yazılı kitabeler hat sanatları gerekliliklerine uygun şekilde yazılmalıdır.
- h) Ana giriş kapılarının dışında; kadın mahfili kapısı, minare kapıları, yan kapılar vb. kapılarda da benzer önlemler alınmalıdır.

İç kapılara ilişkin tasarım esasları şu şekildedir:

- a) Cami iç kapıları; harim alanına veya cami içine açılan mahfil kapısı, minare kapısı, son cemaat mahalli kapısı, görevli kapısı, kütüphane veya caminin diğer bölümlerine açılan kapılardır.
- b) Cami iç kapıları, dış kapılarla aynı özellikte olabileceği gibi daha düşük maliyetlerde, içerideki malzemenin benzeri olarak üretilmiş düz pres kapılar olabilir. Ancak boya ve cila işlemleri diğer kapılarla aynı veya uyumlu renk ve özellikte olmalıdır.
- c) Abdesthane kapıları cami ana bölümüne doğrudan açılmayacak şekilde planlanmalıdır.
- d) İç kapılar kible duvarında olmamalıdır.
- e) İç kapı açılış yönleri cemaati rahatsız etmeyecek şekilde tasarlanmalıdır.

2.5. Müştemilat Mekanları

Camilerin sosyal hayatın içinde yer almasına bağlı olarak, toplumun her kesimine hitap edebilmesi açısından, yerel ihtiyaçlara göre ve alan sınırları göz önüne alınarak camilerin bünyesinde muhtelif mekanlar planlanabilir. Cami müştemilatı olarak adlandırılan bu mekanlar, bu kılavuzun mekan standartları bölümündeki gereklilikleri sağlamalıdır.

Camilerin müştemilatında; caminin bulunduğu yerleşim biriminin durumu, dini ve sosyal ihtiyaçlar, caminin konumu, bölgesel/yöresel gereklilikler dikkate alınarak aşağıda özellikleri belirtilen mekanların bir kısmı, çoğunluğu veya tamamı yapılabilir. Müştemilatta yer alan mekanlarda, çok amaçlı kullanıma imkan sağlayabilecek şekilde esnek tasarım oluşturulmalıdır. Müştemilat unsurlarından abdesthaneler, teknik kısımlar ve din görevlisi odası gibi mekanların tüm camilerde bulunması gerekmektedir. Camilerde müştemilat mekanları planlanırken ilgili müftülüğün görüş ve onayı alınmalıdır.

Camilerin bünyesinde bulunabilecek başlıca müştemilat mekanları ve özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

2.5.1. Kur'an Kursu

Camilerin bünyesinde yapılacak gündüzlü Kur'an kurslarında mekan standartları için Başkanlığımızca yürürlüğe konulan Kur'an Kursları mevzuatına uyulacaktır. Cami bünyesinde bulunan kurslarda; yönetici/öğretici odası, sınıflar ve yeterli lavabo-wc bölümlerinin bulunması asgari gerekliliklerdir. Cami bünyesinde yatılı Kur'an kursu

planlanmışsa bu kursun müstakil bir yapı niteliğinde ele alınması ve kurs bölümünün yapımında Başkanlığımız mevzuatına göre planlama yapılması esastır.

2.5.2. 4-6 yaş Kur'an Kursu

Çocuklarımızın küçük yaşta dini bilgiler edinmesini sağlamak, bir cami bünyesinde mabedin atmosferini yaşamasını temin etmek amacıyla 4-6 yaş grubuna yönelik Kur'an kursları camilerin bünyesinde açılabilir. Bu kursların fiziki özellikleri ve tefrişatında 4-6 Yaş Kur'an Kurslarına yönelik Başkanlığımızca yürürlüğe konulan mevzuata uyulması esastır.

Cami bünyesinde bulunan bu kurslarda asgari olarak şu mekanların bulunması gereklidir:

- Öğretmenler Odası
- Derslik
- Çok Amaçlı Salon/Uygulama Salonu
- Dinlenme Odası
- Mutfak/Yemek Alanı (Yemek Odası)
- Oyun/Hobi Alanı-Bahçe
- Islak Hacimler (Çocuklara özel boyutlandırma)

2.5.3. Çocuk oyun alanı

Cemaatin namaz sırasında, çocuklarını güvenliğinden emin olduğu bir mekana bırakabilmesi amacıyla, çocukların güvenliğinden sorumlu bir personelin bulunması kaydıyla, cemaatin namaz giriş ve çıkışında kolaylıkla ulaşabileceği konumda belirlenmiş bir mekandır. Bu alan, ihtiyaç duyulan merkezi ve büyük camilerde, sert ve sivri köşeli yapı malzemelerinin olmadığı veya gerekli önlemlerin alındığı bir mekan olarak düzenlenebilir.

2.5.4. Lojman

Din görevlilerinin ikamet etmesi amacıyla inşa edilen, cami bünyesinde veya camiyle aynı bahçe içinde yer alan, satış veya üçüncü şahıslara kiralama işlemleri yapılamayan, imar mevzuatında belirlenen mesken standartlarına göre düzenlenmiş yaşam alanıdır. Lojmana ilişkin hususlar şu şekildedir:

- a) Cami görevlisinin yaşam alanı olarak kullanılacağından kamusal alan olan cami alanlarıyla yapısal ve fonksiyonel olarak bağımsız olmalıdır. Cami alt katında inşa edilecekse iskan şartlarını sağlamalıdır.
- b) Dinî tesis alanı içerisinde bağımsız yapı olarak tasarlandığında, kamusal alan ve özel alan ayrımını sağlayacak şekilde konumlandırılmalıdır. Girişi cami girişinden ayrı düşünülmelidir.

- c) Bağımsız yapıldığı takdirde, caminin yola bakan cephelerini kapatmayacak şekilde konumlandırılmalıdır.
- d) Lojman alanı ortalama olarak 90-120 m² aralığında olmalı, asgari olarak bir ailenin yaşamını sürdürebileceği şekilde yeterli oda ve diğer bölümlere sahip olmalıdır.

2.5.5. Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu

Din görevlisinin, manevi destek almak veya dini konularda bilgilenmek amacıyla başvuran kişilerle görüşme yapabileceği, özel oda veya büro tarzında tefriş edilmiş, görüşme öncesinde bekleme alanı ayrılmış çalışma alanıdır. Bu bürolarla ilgili hususlar şunlardır:

- a) Müftülüklerden izin alınmak ve cami girişinden ayrı bir girişi olmak şartıyla cami bünyesinde oluşturulabilir. Bu mekanların planlanmasında Başkanlığın konuyla ilgili mevzuatına uyulması esastır.
- b) Bekleme alanı hariç en dar kenarı 3 metreden az olmayan maksimum 20 m² alana sahip aile ve dinî rehberlik bürosu düzenlenebilir.
- c) Çalışma alanlarında yeterli seviyede aydınlatma ve havalandırma sağlanmalıdır.

2.5.6. Kütüphane

Cami bünyesinde yer alan ve isteyen herkesin kullanımı için oluşturulan, mekan tasarrufu açısından gençlik merkezi ile aynı mekanda tasarlanabilen, esnek kullanım olanağı sağlayabilen sosyal mekândır. Kütüphane kısmına dair esaslar şunlardır:

- a) En az 40 m² alanı olmalıdır. Bilgisayar düzenekli ve internet bağlantılı olmalıdır.
- b) Kütüphane alanında kitaplık ve okuma masaları bulunmalıdır.
- c) Mekanda doğal aydınlatma tercih edilmelidir. Prizler, panolar ve elektrikle direkt bağlantılı olan cihazlar, öğrencilerin kolay ulaşamayacağı yerlerde çözümlenmeli ve gerekli güvenlik önlemleri alınmalıdır.

2.5.7. Gençlik Merkezi

Camilerin bünyesinde daha çok gençlere hitap edecek şekilde düzenlenmiş, gençlerin sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetler yürütmesine ve dini bilgiler başta olmak üzere her alanda bilgi sahibi olmalarına imkan sağlayan, Müftülüklerin ve din görevlilerinin gözetiminde faaliyet yürütülen mekanlardır. Bu mekanlarda yeterli aydınlatma ve havalandırma imkanı bulunmalıdır. Ayrıca gençlik merkezi, caminin müstemilat mekanlarından biri olarak tasarlandığında; kütüphane, okuma salonu, bilgisayar salonu, kafeterya, çok amaçlı salon, derslikler ve sohbet odaları gibi mahallerle ilişkili olmalıdır.

2.5.8. Çok Amaçlı Salon (Konferans ve Seminer Salonu)

Çok amaçlı salon; cami bünyesinde yer alan ve toplantı, seminer, konferans vb faaliyetler için düzenlenmiş, ihtiyaca göre taziye, düğün, yemek daveti gibi toplu faaliyetler için de kullanılabilen mekanlardır. Bu salonlara ilişkin esaslar aşağıda belirtilmiştir:

- a) Salonun cami girişinden bağımsız bir girişi ve kişi kapasitesine uyumlu bir fuayesi bulunmalıdır.
- b) Salon oturma alanında kişi başına düşen brüt alan minimum 1.20 m² olmalıdır.
- c) Kullanıcı yüküne göre yeterli sayıda acil çıkış kapıları bulunmalıdır.
- d) İbadet alanı ile çok amaçlı salon arasında ses yalıtımı yapılmalıdır.
- e) Çok amaçlı salon içerisinde yeterli büyüklükte bir sahne alanı bulunmalı, etkinlikler sırasında kullanılmak üzere sahne aydınlatması ve ses sistemi altyapısı da düşünülmelidir.
- f) Çok amaçlı salonlarda doğal havalandırmaya ek olarak mekanik havalandırma da tercih edilmelidir.
- g) Farklı işlevlere de imkan vermesi için, salonun oturma düzeni esnek olarak tasarlanabilir. Ayrıca kadın ve erkekler için ayrı bölümler ve buna uygun giriş-çıkış kısımları da planlanmalıdır.
- h) Salona özel elektrik, projeksiyon, ses yayın sistemi, akustik ve aydınlatma tertibatı yapılmalıdır.
- i) Sahne arkasında veya sahneyi görecektir şekilde kontrol odası, gerekli diğer teknik odalar, sökülebilir bölme elemanlarının ve mobilyaların istiflenmesi için depo mahalleri düzenlenmelidir.
- j) Salonun büyüklüğüne göre sahne yüksekliği belirlenmelidir. Sökülebilir elemanlarla da sahne düzeneği yapılabilir.

2.5.9. Kapalı ve Açık Otopark

Cami ve müştemilatının hacmi dikkate alınarak, gerektiğinde cami bünyesinde veya çevresinde yeterli sayıda aracın kullanabileceği otopark yapılabilir. Cami ve diğer bölümler için gerekli otopark sayısı hesaplanırken, Otopark Yönetmeliği'ndeki hususlara riayet edilerek hesaplama yapılmalıdır. Otoparklar, ilgili mevzuata uygun olarak planlanmalı, havalandırma, aydınlatma ve yangın tesisatları da ilgili yönetmeliklerdeki esaslara göre düzenlenmelidir. Gerektiğinde imkanlar ölçüsünde otobüs, bisiklet gibi muhtelif araçlar için de otopark yeri ayrılabilir.

2.5.10. Ticari Mekanlar

Camilerin bünyesinde ticari amaçla kullanılabilecek mekanlar oluşturulabilir. Bunun için öncelikle cami olarak inşa edilecek yapının, imarda dini tesis alanı olarak ayrılan yere yapılması, imar ve parselasyon ile ilgili tüm işlemlerin tamamlanmış ve kesinleşmiş olması gerekir. Cami yapı ruhsatı alınmadan önce caminin inşa edileceği taşınmazın mülkiyeti; özel hukuk gerçek ve tüzel kişiliklerine aitse, intifa hakkının süresiz olarak Diyanet İşleri Başkanlığına verilmesi ve bunun tapuya şerh edilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarına aitse bu taşınmazın Diyanet İşleri Başkanlığına tahsis edilmesi gerekmektedir.

Camilerin bünyesinde yapılacak ticari mekanlarla ilgili temel hususlar aşağıda zikredilmiştir:

- a) Ticari alanlar cami ibadet mekanından ayrı olarak planlanmalı, giriş-çıkış kısımları ibadet yerinin girişlerinden ayrı olmalıdır.
- b) Bodrum katta yer alacak ticari mekanın, arazinin durumuna göre en fazla bir cephesinin açığa çıkması gerekmektedir.
- c) Ticari mekanların girişleri sadece yol cephesinden yapılmalıdır. Ticari mekanın geniş bir alanda yapılması halinde eni asgari 1.50 metre olan en az iki adet giriş çıkış kapısı planlanmalı ve iç mekan kat yüksekliği 3.00 metreden az olmamalıdır.
- d) Ticari mekanın yönetmeliklerde belirlenen erişim standartlarına uygun şekilde, merdiven, asansör gibi tesislerinin bağımsız olarak planlanması gerekmektedir.
- e) Ticari kullanıma ilişkin otopark ihtiyacı, ilgili yönetmeliklere uygun olarak karşılanmalıdır.
- f) Ticari mekan planlamalarında; gürültü ve kirlilik oluşturmayan, imalathane niteliğinde olmayan, gayrisihhi özellik taşımayan, halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik (dükkan, terzi, eczane, market, finans kurumları, nikah salonu, ilgili kamu kurumlarının belirlediği standartları sağlamak kaydıyla özel sağlık tesisleri ve özel eğitim kurumları vb.) ticari mekanlar değerlendirilebilir.
- g) Camilerin bünyesindeki ticari mekanlar ve bu mekanların eklentisi niteliğindeki depo alanları, imar planında aksine bir hüküm yoksa emsale dâhil edilecek, ayrıca bu mekanlar dini tesis taban alanını geçmeyecektir.
- h) Ticari mekanlar, cami/mescit vasfının ve görünüşünün önüne geçmeyecek, cami giriş-çıkış kısmını etkilemeyecektir.

- i) Cami bünyesinde oluşturulacak ticari alanlar, İslam dininin esaslarına ve cami atmosferine aykırı şekilde kullanılamaz ve bu tür kullanımlara yol açacak şekilde düzenlenemez, işletilemez ve işlettirilemez.
- j) Camiye bünyesinde yer alan ticari mekanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatında belirlenen şekilde işletilir. Bu yerlerin işletilmesinden elde edilen gelirler de yine Başkanlık mevzuatı çerçevesinde, öncelikle bulunduğu cami/dini tesisin bakım onarım ve diğer giderleri için harcanır. Cami müstemilatı niteliğinde olan bu mekanların işletilmesinin satışı veya mülkiyetin devri yapılamaz.
- k) Ticari bölümlerin dini tesis niteliğine aykırı olarak kullanılmaması amacıyla, kat mülkiyeti oluşturulmasına izin verilmez. Ancak bu durum bu tür yerlere işletme ruhsatı ve kışat verilmesine engel değildir. Bu alanlara ait levha, tabela vb. unsurlar dini tesisin görünümüne, manevi havasına ve toplumsal algısına zarar vermeyecek büyüklükte olmalıdır.
- l) İnşaat ruhsatı vermeye yetkili merciler, ticari yerlerin meri mevzuata uygunluğunu denetlemekle yükümlüdür.
- m) Cami alanı içerisinde yapılacak ticari alanlara ait ilan, tabela vb. kullanımlar caminin görünümüne, mabed vafına zarar vermeyecek büyüklük ve içerikte olmalıdır.
- n) Müftülükler Başkanlık adına, ticari mekanların açılması, işletilmesi, kiralınması vb. konularda her türlü denetim hakkına sahiptir. Ticari mekanların, işletme amacına aykırı kullanılması veya cami adabına ve İslam dini esaslarına uygun hareket edilmemesi durumunda Müftülükler, işletmelerin değiştirilmesine ve kiralama sözleşmelerinin iptal edilmesine yetkilidir.

2.5.11. Yönetim/Dernek odası

Gerektiğinde cami derneğinin görevlileri tarafından kullanılabilir, ofis düzeninde tasarlanmış, minimum 6-9 m² alana sahip, yeterli havalandırma ve aydınlatma imkanı sunabilecek alandır. Bu alan, harim ve son cemaat mahalli gibi temel cami alanlarından ayrı olarak planlanmalıdır.

2.5.12. Çay Ocağı / Kantin

Cami cemaatinin namaz saatleri arasında dinlenmek için kullandığı, peyzaj ile ilişkilendirilebilen, ilgili müftülük onayı ile yapılan ve işletilen alanlardır.

- a) Bu mekanlar, satış bölümü, hazırlama bölümü, depo ve kafeterya mahallerinden oluşur.

- b) Oturma bölümü, cami girişini engellemeyecek şekilde avluda veya avlu ile ilişkili şekilde planlanacaktır.
- c) Hazırlama bölümünde yeterli teknik-mekanik donanım bulunmalı, ayrıca havalandırma tesisatı (aspiratörlü davlumbaz ve havalandırma bacası) yeterli olmalıdır.
- d) Kapalı alanı 20 m²'ye kadar olan çay ocağı veya kantin mekanlarının dışındaki daha büyük işletmeler, ticari mekân başlığındaki sınırlamalara tabi olacaktır.

2.5.13. Cenaze Alanı

Cenaze törenlerinin yapılacağı ve cenaze namazının kılınacağı alanlar, cami parsel alanı içerisinde, cami konumuna göre kible istikametindeki avluda yada yan avlularda veya son cemaat mahallinin önünde, cemaatin kolay erişebileceği bir alanda planlanmalıdır.

- a) Cenaze alanında bulunan musalla taşı, kibleye paralel olarak, minimum 100 cm yüksekliğinde, 200 cm boyunda dikdörtgen şeklinde, açık hava koşullarına dayanıklı mermer vb. sert taş malzemeden yapılabilir. Musalla taşının, üst yüzey ile dikey ayakların birleşimi sabitlenmiş ve sağlamlaştırılmış olmalıdır. Camilerin mimari özelliklerine göre sade veya hafif bir tezyinatla süslenmiş olarak yapılabilir.
- b) Cenaze törenlerinde kullanılacak ses sistemi altyapısı, cenaze alanının tümünde kullanılabilecek şekilde hazırlanmalıdır.
- c) Cenaze alanına üst örtü yapılacaksa (tente vb.) statik açıdan (kar yükü, rüzgâr vb. etkenlere karşı) dayanıklı olmalı, bunların bakım ve kontrolleri düzenli olarak yapılmalıdır.

2.5.14. Taziye Evi

Cenaze yakınlarına taziye amaçlı ziyaretlerin yapıldığı ve daha çok bölgesel ihtiyaç ve beklentilere göre yapılacak olan kısımdır. Taziye evlerinin müftülük veya din görevlisinin gözetiminde kullanılması esastır.

- a) Taziye evi, yörenin sosyo-kültürel özelliklerine uygun nitelikte, ihtiyaç nispetinde cami bünyesinde bulunmalıdır.
- b) Taziye evi kullanımı, çok amaçlı salon kullanımıyla birlikte düşünülerek planlanabilir.
- c) Ayrı yapı olarak yapılacaksa, cami mimarisi ile uyumlu, cami kütesini baskılamayacak ölçekte olmalıdır.
- d) Kadın ve erkeklerin ayrı ayrı kullanımına imkan sağlamalı, gerektiğinde iki ayrı giriş yapılmalıdır.
- e) İçerisinde mutfak, lavabo, çay ocağı gibi alanlar yer almalıdır.

2.6. Statik Sistem

Ülkemizin coğrafi, jeolojik ve jeofizik özellikleri ile deprem kuşağında olduğu gerçeği, cami planlamasında göz ardı edilmemelidir. Cami inşa süreçlerinde ve mevcut camilerin durumu açısından deprem gerçeği dikkate alınarak, yapı güvenliği temel esas olarak kabul edilmelidir. Cami yapımında statik sisteme ilişkin hususlar aşağıda belirtilmiştir:

- a) Statik projeler, binanın taşıyıcı sistem imalatının her detayı ile ilgili standart ve yönetmeliklere uygun olarak hazırlandığı çizimlerdir. Statik projelerde çizimlerin binaya bakış doğrultusu ve ölçüleri, mimari proje ile uyum sağlayacak şekilde yapılmalıdır. Projelendirilmede; mimari, betonarme, mekanik tesisat ve elektrik projeleri bir bütün olarak düşünülmelidir.
- b) Cami uygulama projelerinin bütün statik analiz, boyutlandırma, modelleme ve hesaplamalarının, yürürlükteki yönetmelik ve standartlara göre güvenilirliği ispatlanmış, lisanslı bilgisayar programlarıyla yapılması gerekmektedir.
- c) Yeni yapılacak camilerin statik projelerinde, Türkiye Bina deprem Yönetmeliği ile Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik ve eklerine uygun malzeme, imalat çözümleri ve detayları kullanılmalı, bu projeler yürürlükteki mevzuata uygun hazırlanmalıdır.
- d) Camiler, kullanım amaçları göz önüne alındığında herhangi bir afet sonrasında toplanma alanı ve sığınma yeri olarak kullanılacağı öngörülerek tasarlanmalı ve üst düzeyde yapı güvenliği tesisi açısından statik hesaplamalarda hassasiyet gösterilmelidir.
- e) Statik açıdan minareler ankastre olarak çalıştığı ve moment aktarma kapasitesi düşük olduğu için, özellikle minarelerin mesnet bölgesinde ve temelinde bağlayıcı donatı ve beton sınıfı bakımından gerekli hassasiyet gösterilmelidir.
- f) Kubbe ve kasnak kirişi birleşim noktalarında, donatının kubbede devam edebilmesi için, kubbenin tam kiriş aksına oturmasına dikkat edilmelidir.
- g) Camilerin yer seçiminde, jeolojik faktörler dikkate alınarak gerekli zemin etüt çalışmaları yapılmalıdır.
- h) Statik projeye esas teşkil edecek zemin ve temel etüt raporları, Zemin ve Temel Etüdü Uygulama Esasları ve Rapor Formatı'na göre hazırlanmalıdır. (Zemin ve Temel Etüdü Raporu, her bir parsel için ayrı ayrı olmak üzere, yapının temel ve statik hesaplarının yapılabilmesi için, zemin araştırma verileri ile geoteknik değerlendirmeleri içeren

rapordur. Bu uygulama esasları ve rapor formatının içinde yer alan hususlar; zemin ve temel etütlerinin gerçekleştirilmesi ve denetimine ilişkin asgari kuralları tanımlamakta olup, zemin ve temel etüt raporlarının ilgili Türk standartlarına ve uluslararası kabul görmüş standartlara (ISO, ASTM, BSI, Eurocode, DIN vb.) uygun olarak hazırlanması zorunludur.)

- i) Etüt raporlarında yer alacak değerlendirmelerin, arazi ve laboratuvar çalışmalarından elde edilen veriler kullanılarak yapılan hesaplama ve tahkiklere dayandırılması gerekli olup, bu konuda dolaylı yaklaşımlara ve güvenilirliği test edilmemiş yöntemlere dayalı değerlendirmeler uygun değildir.
- j) Arazi ve laboratuvar deney çalışmalarının resmi makamlarca yetkilendirilmiş zemin ve kaya mekaniği laboratuvarlarında yapılması zorunludur.
- k) Arazi ve laboratuvar deneyleri, bu alanda gerekli eğitimi almış ve bu eğitimi belgelenmiş teknik personelce (mühendis, tekniker, sondör veya teknisyen), zemin ve temel etüdünden sorumlu teknik personelin kontrolü altında yapılmalıdır. (Zemin ve temel etütlerinin amacı; hem ekonomik hem de güvenli bir yapı inşa edebilmek ve zemin yapısından kaynaklanacak herhangi bir potansiyel hasarı ve/veya tehlikeyi önceden tespit edebilmek adına yeterli miktarda güvenilir bilgi toplamaktır. Etütlerin planlanması, bu amaç doğrultusunda Zemin ve Temel Etüt Ekibi tarafından yapılmalıdır.)
- l) Zemin ve temel etütlerinin planlanmasında ve elde edilen verilerin değerlendirilmesinde; öncelikle sahanın jeolojik yapısının iyi anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Jeolojik yapının çok belirgin olduğu ve karmaşık mühendislik problemleri olmayan durumlarda, sondaj ve araştırma çukurlarıyla teyid edilmiş bir literatür bilgisi yeterlidir, diğer durumlarda ise sahaya özel bir jeolojik haritalama yapılması gerekmektedir.
- m) Zemin ve temel etüt çalışmalarında öncelikli olarak “yapı etki bölgesi” içinde kalan tüm zemin ve/veya kaya birimleri ile yeraltı suyu durumuna ilişkin tüm bilgilerin elde edilmesi hedeflenmeli, bu doğrultuda sahayı üç boyutlu olarak incelemeye yetecek şekilde araştırma yapılmalıdır.

2.7. Mekanik Sistem

Camilerde kullanılacak mekanik cihaz ve malzemeler, ilgili yönetmelikler ile ulusal ve uluslararası tüm standartlara uygun olmalıdır. Türk Standardı bulunmayan cihaz ve malzemeler, uluslararası bir standarda (En, ISO, DIN ve ASHRE) uygun olmalıdır. Mekanik sistemler (sıhhi tesisat, yangın, doğalgaz, ısıtma-soğutma, havalandırma) ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun olarak projelendirilmeli ve imalatları gerçekleştirilmelidir.

Bu tesisatlar içerisinde yasal zorunluluk arz eden (doğalgaz, yangın vb.) sistemler için, yetkili kurumlarca belirlenmiş kriterler proje aşamasında tasarıma dahil edilerek, yetkili kurum ve kuruluşlardan bu şekilde ruhsat alınmalıdır.

2.7.1. Mekanik Tesisat

Tesisat projeleri, cami projelerinde uygulanacak mekanik tesisat sistemlerinin hesap, yerleşim, akım şeması ve tip detaylarından oluşmalı, uygulama sırasında gereksinim duyulan proje revizyonlarının yapılması için ilgili idarelerin onayları alınmalıdır. Cami mekanik projeleri; ilgili kanun, tüzük, yönetmelik, Türk standartları ve yerel yönetimlerin uygulama mevzuatına uygun olmalıdır. Mekanik tesisatında kullanılan tüm sistem elemanlarına etiketleme yapılmalıdır. Isıtma, soğutma ve havalandırma sistemlerinin kontrol ünitelerinin, dışardan müdahale edilmeyecek şekilde gizlenerek monte edilmesi gereklidir.

2.7.2. Sıhhi Tesisat Sistemleri

- Sıhhi tesisat sistemlerinde kullanılan sistem elemanları “Yapı Malzemeleri Yönetmeliği (305/2011/AB)” kapsamında atıfta bulunulan standartlara ve ilgili ulusal standartlara uygun olmalıdır.
- Batarya muslukları montajında kullanıcıya göre sıcak su solda, soğuk su sağda olacak şekilde bağlantı yapılmalıdır.
- Paslanmaz çelik ürünlerde kaynaklı şekil verilmiş olanlar veya argon kaynağı ile yapılmış olanlar tercih edilmeli, kaynak dikişi olabildiğince asgariye indirmiş olmalı, söz konusu kaynak bölgeleri diğer kısımlardan ayırt edilmeyecek oranda temiz, gözeneksiz ve cürufsuz durumda olmalıdır.
- Tüm cihazların gizli kalmış tespit, askı ve taşıyıcı parçaları imal edildiği yerde astar boya ile boyanarak korozyona karşı gerekli önlemler alınmalıdır.
- Özellikle lavabo, hela taşı, klozet vb. atık su tesisatı bağlantıları sızdırmaz şekilde yapılmalı, döşeme oturma yüzeyinden su sızdırmayacak şekilde montajları sağlanmalı, bu hususta imalatçı firma montaj detaylarına uyulmalıdır.

- f) Tüm cihazlarda tespit ve montaj malzemesi ile ankrajlar gereken dayanıklılıkta olmalı, tespit ve montaj malzemesi olarak korozyona dayanıklı, krom kaplama, pirinç ve galvanizli malzeme kullanılmalıdır. Görünecek kısımlarda kullanılacak vida, cıvata, tespit tırnağı veya kelepçe vb. aksam, bulunduğu yüzeyle uyumlu bir kaplama malzemesiyle kapatılmalıdır.
- g) Uygulama sırasında tesisatta kullanılacak tüm sıhhi tesisat cihaz ve armatürlerin, katalogları ile teknik özelliklerini belgeleyen dokümanları ile birlikte Müftülüğün onayı alınmalı ve imalat sonrasında garanti belgeleri de muhafaza edilmelidir.
- h) Temiz su tesisatında kullanılan tüm boru, vana, cihaz, malzeme ve ekipmanlar, işletme basıncına ve standardına uygun olmalıdır.
- i) Temiz su tesisatında olabildiğince iç duvar yüzeyleri tercih edilmeli, zorunlu hallerde dış duvarların iç yüzeyinden geçirildiğinde, boruların donmaya karşı ısı yalıtımı sağlanmalıdır.

2.8. Elektrik/Elektronik Sistem

Camilerde kurulacak tüm elektrik tesisatı; Elektrik Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği, Elektrik İç Tesisleri Yönetmeliği, Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik ve diğer ilgili yönetmeliklerin gerektirdiği standartlara uygun olarak yapılacaktır. Cami aydınlatması ile cami bünyesindeki diğer tesisatlar (cami ısıtma-soğutma tesisatı, lojman, Kur'an kursu vb. müştemilat mekanlarına ilişkin tesisat) için ayrı ayrı sayaç konulmalıdır. Caminin büyüklüğüne göre, gerektiğinde, elektrik panosu ve diğer cihazlar için, ayrı bir teknik/sistem odası tasarlanmalıdır.

2.8.1. Aydınlatma

Genel Esaslar

Cami iç aydınlatması, ibadetlerin edası sırasında, cami içinde gerekli görsel konforu doğru bir şekilde sağlamaya yöneliktir. Dış aydınlatma ise, yapının mimari özelliklerini vurgulamaya yöneliktir. Aydınlatma sistemi tasarlanırken, doğal ve yapay aydınlatma bir arada düşünülmelidir. Kullanılacak aydınlatma elamanları mimari dokuya uyumlu olmalıdır. Enerji verimliliği açısından akkor flamanlı ampuller yerine, tek renkli led ampuller tercih edilmelidir.

İç Aydınlatma

Cami iç aydınlatma sistemleri, aşağıdaki belirtilen aydınlık düzeylerini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır:

- a) Harim 100 lüx
- b) Mahfil 100 lüx
- c) Minber 300 lüx
- d) Mihrap 300 lüx
- e) Abdesthane 200 lüx
- f) Lavabo-WC 200 lüx
- g) Ayakkabılık 200 lüx
- h) Son cemaat mahalli 100 lüx
- i) Din görevlisi odası 300 lüx
- j) Ezan odası 200 lüx
- k) Teknik/Sistem odası 300 lüx
- l) Yönetim/Dernek odası 300 lüx

Cami içerisinde yeterli ölçüde görsel konforun ve huzurlu ibadet ortamının sağlanması için kamaşma engellenmeli veya en aza indirgenmelidir. Birleşik Kamaşma Endeksi (UGR) genel ibadet alanı için, en fazla 25, mihrap, minber vb. alanlar için ise en fazla 22 olmalıdır. Cami iç aydınlatmalarının, büyük avizeler yerine, çevre kolanlara ve fil ayaklarına yerleştirilecek aydınlatma elemanlarıyla sağlanması önerilir.

Dış Aydınlatma

- a) Dış aydınlatma, merkezi ve büyük camilerde gerektiğinde ışık ve görüntü kirliliğine yol açmayacak ve mimari yapıyı ön plana çıkaracak şekilde tasarlanmalıdır.
- b) Cami mimarisinin eksiksiz algılanabilmesi için; minare, büyük kubbe, küçük dairesel kubbeler, cami girişleri ile şadırvan aydınlatılmalıdır.
- c) Minare ve cephe aydınlatmasında ‘Duvar Yıkama’ tekniği kullanılmalıdır.
- d) Şerefe aydınlatması için, led aydınlatma ürünleri tercih edilmelidir.
- e) Dış aydınlatma sisteminin otomatik olarak açılıp kapanması için, astronomik zaman rölesi kullanılmalıdır.

2.8.2. Ses Sistemi

Camilerdeki ses sistemleri, insan sağlığı ve çevresel faktörler dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Ses sistemi tasarımı yapılırken bilgisayar programlarından yararlanılmalıdır. Ses sistemleri tasarımında aşağıdaki hususlar dikkate alınacaktır:

- a) Ezan ve sala okunurken kullanılan cihazların ses düzeyinin ortalama 70 - 85 dB arasında, uygun bir seviyede tutulmasına özen gösterilmelidir.
- b) Cami içi ortalama ses düzeyi 60 - 70 dB arasında olmalıdır. Harim alanında, hacim içi akustik değerler, hem konuşmanın anlaşılabilmesini sağlayacak, hem de sesin yankı yapmasını engelleyecek seviyede tutulmalıdır.
- c) Harim alanında yapılacak bölme duvarlar veya kolonlar, akustik gölge oluşturacağı dikkate alınarak yerleştirilmeli ve boyutlandırılmalıdır. Geleneksel mimaride kubbeyi taşıyan fil ayağı veya günümüzde kullanılan taşıyıcı sistem kolonlarında keskin köşelerin yuvarlatılması önerilir.
- d) Cami ve minare hoparlörlerinin montajı yapılırken cadde, sokak ve binaların konumuna dikkat edilmeli; hoparlörlerin doğrudan binalara yöneltilmemesine özen gösterilmelidir.
- e) Hoparlörlerin konumu, fiziksel çevre dikkate alınarak en iyi ses kalitesini sağlayabilecek şekilde tasarlanmalıdır.
- f) Ses sisteminin bileşenlerinin boyutu, cami büyüklüğüne uygun olmalıdır.
- g) Ses sistemi, erkek namaz alanı, kadın namaz alanı ve minareye ses sağlamalıdır.
- h) Ses sisteminde yankı ve benzeri ses bozukluklarının olmamasına dikkat edilmelidir.
- i) Ses sistemi, caminin operasyonel ihtiyaçları için, yeterli şekilde bölgelere (iç ve dışa gerektiğinde ses sağlayacak şekilde) ayrılmalıdır.
- j) Müezzin mahfilinde ses cihazlarının kontrol edileceği kilitli bir kabin yer almalı, ses cihazlarının kontrolü buradan sağlanmalıdır.

2.8.3. Kamera Sistemi

- a) Kamera sistemi özellikle cami giriş ve çıkışları, iç mekan, ayakkabılık ve cami avlu kısmını izleyebilecek şekilde tasarlanmalıdır.
- b) Kameraların gece görüş özelliği olmalı, çözünürlükleri insan yüzünü net olarak gösterebilecek kapasitede olmalıdır.
- c) Kamera sisteminin IP sistem olması, ağırlıklı olarak tercih edilmelidir.
- d) Kamera kayıt cihazı en az 30 gün süreyle kayıt yapabilme özelliğine sahip olmalı, kayıt cihazı ve izleme monitörü teknik odada bulunmalıdır.

- e) İçinde tarihi niteliği haiz teberrukat eşyası bulunan cami ve mescitlerin kamera sistemlerinin İL GAMER sistemine bağlantısı sağlanmalıdır.

2.8.4. Jeneratör ve Kesintisiz Güç Kaynağı (UPS)

- a) Büyük camilerde ihtiyaca göre elektrik kesilmelerine karşı jeneratör sistemi tasarlanmalıdır.
- b) Jeneratör aydınlatma, ses ve kamera sistemlerini karşılayacak güçte olmalıdır.
- c) Jeneratörlerin ses izolasyon kabini olmalıdır.
- d) Jeneratörler cami bahçesinde, uygun bir alanda konumlandırılmalıdır.
- e) Kamera ve ses sistemi için uygun güçte kesintisiz güç kaynağı (UPS) kullanılmalıdır.

2.9. Camilerde Kadınlara Yönelik Düzenlemeler

Camilerin projelendirilmesi aşamasında, kadınların camiye erişimi, kadınlar için ayrılacak mekanların yeterli aydınlatma ve havalandırma şartlarını taşıması, giriş çıkışların rahatlığı ve benzeri hususlar dikkate alınarak projelendirme yapılır. Kadınların ibadet yeri olarak ayrılan mekanlar, cami ana ibadet alanından bölünmüş bir mekan olabileceği gibi mahfil katı da bu amaçla ayrılabilir. Caminin ana ibadet mekanı için sağlanan standartlar, kadınlar için ayrılan bölümünde de sağlanmalı, bu bölümlerde temizlik, ferahlık, aydınlık ve kolay erişim ve kullanıma özellikle dikkat edilmelidir. Kadınlar için camilerde yapılacak düzenlemelere ilişkin başlıca hususlar şunlardır:

- a) Camilerde kadınlar bölümüne giriş, mümkün mertebe ana girişten (erkeklerin girişinden) ayrı olarak tasarlanmalıdır. Bu giriş kısmında, doğrudan mahfile ulaşılabilmesi gibi, son cemaat mahalli ile bağlantılı da olabilir.
- b) Kadınlar için ayrılan alanlar, cami içinde mihrapla görsel bağlantıyı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.
- c) Kadınlar için ayrılan ayakkabılıklar ve abdesthane kısımları, mahremiyeti sağlamış bir bağlantı içinde olmalıdır.
- d) Kadınların kullanacağı kapılar, Kılavuzun ilgili bölümündeki önerilere ek olarak, fazla kuvvet gerektirmeyecek şekilde yapılmalı, kapı durdurucu mekanizmaların yapımında kolay kullanım amaçlanmalıdır.

- e) Kadınların kullandığı tüm bölümlere ulaşımı sağlayan merdiven ve asansörler, bu kılavuzda geçen ilgili standartlara sahip olmakla birlikte, kullanımı kolaylaştıracak boyutlara ve donanımına sahip olmalıdır.
- f) Ana ibadet mekanında olduğu gibi, kadınlar bölümünde de çocuklar için güvenlik önlemleri alınmalıdır.
- g) Mahfil katı kadınların kullanımına ayrılırsa, eşarp ve etek gibi kıyafetler için elbise dolabı bulundurulmalı, ayrıca kitaplık da konulmalıdır.
- h) Merkezi konumda olan büyük camilerde, kadınlar için ayrılan alanlarda bebek bakım odası vb. alanlar planlanmalıdır.
- i) Ayakkabılık kısmında, kadınlar için ayrılan alanın kapasitesi dikkate alınarak, yeterli sayıda ayakkabılık yapılmalı, buna ek olarak bot ve çizmelerin ölçülerine uygun bölmeler yapılmalıdır.
- j) Kadınlar için ayrılan abdesthaneler, caminin kapasitesi ve muhtemel kadın cemaat sayısı ile orantılı ve yeterli sayıda olmalı, yapılacak tuvaletlerin bir kısmı alaturka tuvalet olarak planlanmalıdır.
- k) Abdesthanelerde, erkek ve kadınlar için girişler mümkün olduğunca birbirinden bağımsız olmalı, bunun mümkün olmaması halinde giriş kısımları seperatörler ile ayrılmalıdır.

2.10. Peyzaj ve Çevre Düzenleme

Camilerde peyzaj tasarımı cami girişini vurgulayacak, yönlendirecek ve giriş yollarındaki yaya hareketini engellemeyecek şekilde düzenlenmelidir.

Bitkisel peyzaja ilişkin esaslar:

- a) Rüzgar yönü düşünülerek, enerji tasarrufu sağlayacak şekilde perdeleme yapılabilir,
- b) Cami kitlesinin algılanmasını engellemeyecek ve manzarayı çerçeveleyecek bir tasarım oluşturulmalıdır.
- c) Çevresel gürültünün azaltılması ve yapıyı çevresine görsel açıdan bağlamak amaçlanmalıdır.
- d) Ağaç yapısı ve şekli, yaprakların mevsimsel yoğunluk doku ve renkleri, büyüme hızı ve oranı, olgunlaşma sonrası yükseklik ve yaprak dağılımı, ihtiyaç duyulan toprak, su, güneş ışığı, sıcaklık aralığı dikkate alınarak bitki seçilmelidir.

- e) Bitkilerin kök yapısının derinliği ve genişliği, temel sistemlerini, yeraltı sistemlerini ve hizmet hatlarını olumsuz etkilemeyecek şekilde olmalıdır.
- f) Peyzaj çalışmalarında araziye ve bölgesel iklim koşullarına uygun bitkiler seçilmelidir.
- g) Sulama sisteminde hem ekonomik, hem ekolojik sistemler tercih edilmelidir.

Yapısal Peyzaja ilişkin esaslar:

- a) Cami bahçelerinde geniş taş veya seramik kaplı alanlar düşünülürse, bu kaplamanın veya kaplama sisteminin su geçirgenlik özelliğinin yüksek olması önerilir.
- b) Sert zemin kaplamaları, dış hava koşullarına uygun ve dayanıklı olmalıdır.
- c) Açık bahçe yollarında yapılacak hissedilebilir yüzeylerde, poliüretan malzemeler yerine, kaymayan malzeme tercih edilmelidir.
- d) Cami giriş doğrultusunda mümkünse kademe yapılmamalı, kademe yapılması zorunlu ise yürüyüş temposunu bozmaması için en az iki basamak yapılmalıdır.
- e) Sert yüzeylerde su birikmesini önlemek amacıyla eğim verilmeli, ancak bu eğim %3 ü geçmemelidir.
- f) Rampa ve merdivenlerde uyarıcı hissedilebilir yüzeyler kullanılmalı, korkuluk yapılmalı, bu elemanlarda TS 9111 ve TS 12576 standartlarına uygun imalat yapılmalıdır.
- g) Kullanılan peyzaj mobilyaları hareketli olmalı, yaya hareketini engellemeyecek ve avlu oluşturacak şekilde yerleştirilmelidir.
- h) Bahçe mobilyalarının yerleşiminde, giriş, avlu ve şadırvanın fonksiyonları dikkate alınmalı ve bu kullanımlarla ilişkilendirilmelidir.
- i) Peyzaj aydınlatmasında da ekolojik sistemler, öncelikli olarak kullanılmalıdır.

2.11. Enerji Verimliliği ve Sürdürülebilirlik

Enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik olgusu, bütün yapılarda olduğu gibi cami tasarımı da önem arz etmektedir. Enerji verimliliğinin sağlanması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında sadece yapı sistemlerinde değil, aynı zamanda yapı formu, kabuğu ve yerleşiminde de enerji verimliliği prensipleri dikkate alınabilir. Caminin kibleye bağlı yerleşimi dolayısıyla güney cephesi, ülkemizde ısı kazanımının maksimum olduğu cephe olarak, soğuk iklim koşullarında faydalanılabilecek bir konumdadır.

Camiler için önerilen enerji verimliliği tasarım esasları şunlardır:

- a) Camilerde aydınlatma sistemi olarak, enerji tasarruflu kompakt floresan ampuller veya LED teknolojisi kullanılmalıdır.
- b) Cami girişlerinde, lavabo kısmında ve tuvaletlerde fotosel üniteler kullanılmalıdır.
- c) Cami çevresi aydınlatma armatürleri için zaman ayarlı röle kullanılmalıdır.
- d) Caminin elektrik ihtiyacı ile ısıtma ve soğutma sisteminin yüklerini karşılamak için imkanlar ölçüsünde güneş enerjisinden yararlanılabilir. Bu amaçla proje aşamasında GES (Güneş Enerjisi Santrali) kurulmasına yönelik planlama yapılabilir. Kubbeli camilerde, kubbe kaplanmasında güneş panelleri kullanılabilir. Ayrıca caminin, güneş ışığını en üst seviyede alabilen kible tarafında, yapının mimari görüntüsünü bozmayacak şekilde güneş panelleri yerleştirilebilir. Böylelikle, camide kullanılan elektriğin üretilmesi imkanı oluşabilir.
- e) Yapı bünyesi içinde, yeterli sayıda, açılıp kapanabilen, doğal havalandırmayı ve aydınlatmayı sağlayacak pencereler bulunmalıdır.
- f) Cami duvarları, çift katmanlı yapılarak ısı yalıtımı sağlanacaktır. Çift duvar yapılması halinde de yalıtım katmanı eklenecektir.
- g) Camiler planlanırken yöresel/bölgesel iklim koşulları öncelikle dikkat alınarak ısı yalıtımı, ısıtma-soğutma sistemleri planlanmalı ve pencere açıklıkları buna göre belirlenmelidir. Ayrıca yapıda ısıtma veya soğutmayı zorlaştıracak şekilde normalden fazla cam kullanılması uygun değildir.
- h) Doğal kaynakların verimli kullanılması amacıyla, yağmur suyu toplama sistemleri veya gri su atık sistemlerinden de faydalanılabilir.
- i) Kubbelerin ısı yalıtım uygulamasında, katman kalınlığının, kabuğun her yerinde, projesinde belirlenen kalınlıkta olmasına dikkat edilecektir.
- j) Malzemelerin ve tezyinatın uzun ömürlü olması için, su yalıtım uygulamasında da tam sızdırmazlık sağlanmalı, sıvı yalıtım uygulanıyorsa malzemenin özelliğine uygun sayıda kat oluşturulmalı ve yalıtım filesi mutlaka kullanılmalıdır.
- k) Cami bahçe duvarlarına kendi enerjisini üretebilen aydınlatma lambaları yerleştirilebilir.

2.12. Yangın, Deprem, Sel Gibi Doğal Afetlere Karşı Önlemler

Jeolojik Durum ve Önlemler

Jeolojik tehlike, yerkürenin doğrudan kendi iç dinamiğinden kaynaklanan olaylar olup, depremler, heyelanlar, volkanik patlamalar, kaya düşmeleri, çamur ve kaya akmalari, sıvılaşma, tsunami, tıbbi jeoloji sorunları, su baskınları, çığlar (kaya ve kar çığları) ve çökme şeklinde görülmektedir. Türkiye, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı ve meteorolojik özellikleri nedeniyle başta depremler olmak üzere heyelan, sel, kaya düşmesi, çığ gibi doğal afetlerle sıkça karşılaşan ülkelerin başında gelmektedir. Bu nedenle doğal afetlerden dolayı can kaybını önlemek ve yapı güvenliğini sağlamak için, gerek imar planlarında yapılacak olan jeolojik-jeoteknik etütlerde, gerekse parsel bazında yapılacak etütlerde, detaylı çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

Diğer yapılarda olduğu gibi camilerin de ekonomik ve dayanıklı yapılar olmasında, yapı tekniği, zemin özellikleri, çevre ilişkisi, altyapı, ulaşım, yapı malzemesi özellikleri gibi birçok konu etkindir. Bu nedenle cami planlamasında, yapı-zemin ilişkisi, yer kayması, göçme, aşırı ve farklı oturma, su baskını, depremsellik gibi birçok jeolojik faktörün araştırılması gerekmektedir. Doğal afetlere karşı önlem alınabilmesi açısından, günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni cami projeleri hazırlanırken zemin etüt çalışmaları ve statik hesaplamalar göz ardı edilmemelidir.

Yangın önlemleri

Camiler kullanıcı yükü bakımından “Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik” bakımından en yoğun mekanlardır. Bu nedenle cami planlamalarında, mezkur yönetmelikte belirtilen gerekliliklere titizlikle uyulmalıdır. Ayrıca harim, mahfil gibi halı kaplı alanlarda, mümkünse yanmaz nitelikte döşeme kullanılmalıdır. Cami hacminin büyüklüğüne göre, yangın algılama ve söndürme sistemlerinin etkin çalışabilmesi için yerleştirildikleri yüksekliğe göre uygun ekipmanlar seçilmelidir. Yapıdan güvenli alana çıkış için zemin kattaki çıkış genişliği hesabında, mahfil kat kapasitesi de dikkate alınmalıdır.

2.13. Mevcut Camilerde Yapılacak Düzenlemeler

Mülkiyet Durumu ve Tadilatlar

- Mevcut cami parselleri, şahıs veya tüzel kişilerin mülkiyetindeyse bu parsellerin öncelikle Hazineye veya ilgili vakıf veya derneğe devri sağlanacaktır. (Hazineye

devredilen taşınmazların Başkanlığımıza tahsis edilmesi ve tapu kaydına cami yeri olduğuna dair şerh düşülmesi gerekmektedir.)

- b) Tadilatlarla ilişkin olarak; Tadilatı planlanan caminin ihtiyaç programı, ilgili tüm tarafların (cami derneği, cami görevlisi, müftülük yetkilisi) görüşüne dayanılarak belirlenecektir. Kapsamlı tadilatlar için belediye ve müftülük onayı, basit tadilatlar için müftülük onayı alınması gerekmektedir. Kapsamlı tadilatlar Müftülüğün izni alındıktan sonra ilgili belediyeden ruhsatlandırılacaktır.
- c) Yenilenmesi düşünülen veya tadilat ve eklenti yapılan cami ve ek binalarının, projelendirilmesi, yapımı, onarımında bu kılavuzda belirtilen esaslara uyulacaktır. Ekleme, yenileme ve tadilat işleriyle ilgili, yürürlükteki mevzuatlara uyulacaktır. İlave inşaatların donatıları mevcut binadan ayrı olarak hesaplanacak, yeterli alan ve teknik donanım eklemesi yapılacaktır. İlave kitap satış yeri, ilave kurs vb. gibi eklemeler yapıldığında, bunlar için gerekli olan otopark, sığınak, yangından korunma, erişilebilirlik düzenlemeleri de ilgili yönetmeliklere uygun şekilde planlanacaktır. Mevcut cami yapılarında, cami cemaatinin erişilebilirliğinin ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması (ilgili mevzuat çerçevesinde) zorunludur.

Erişilebilirlik

Camilerde ulaşılabilirliğin sağlanması için, TS 9111 ve TS 12576 standartlarına uygun olarak, yapılması gereken asgari çalışmalar şunlardır:

- a) Cami girişi zemin seviyesinde (düzayak) değilse, giriş kısmında rampa veya diğer mekanik çözümler sağlanmalıdır.
- b) Engellilerin camiye ulaşımı için gerekli tedbirler alınmalı, tekerlekli sandalye kullanan engelliler için avluda ve camiye yoldan erişimde 1,3 cm'den fazla kot farklılıkları rampalarla giderilmelidir.
- c) Lavabo-wc kısmında, içinde 150 cm çapında hareket etme alanı olan ve basamaksız olarak ulaşılabilir bir noktada engelli tuvaleti yapılmalıdır. Aynı şekilde, abdesthane kısmında da, engellilerin abdest alabileceği lavabo ve abdesthane düzenlemesi yapılmalı, tüm ıslak hacimlerde kaymazlık sağlanmalıdır.
- d) Engelli tuvaleti ve abdest alma yerine merdivensiz, asansörlü veya rampalı ulaşım sağlanmalı, engelli bireylerin kolayca abdest alabilmesi için hareketli bir duş başlığı armatürü donanıma eklenmelidir.

- e) Mahfil katlarına da çıkan asansör yapılmalı, asansör önünde halı kaplama hizası mimari projede belirlenmelidir.
- f) Yoldan cami girişine kadar beyaz baston kullanan engelliler için, poliüretan olmayan, kılavuz iz ve uyarıcı yüzey kaplaması yapılmalıdır.
- g) Merdiven gibi görme engelliler için tehlike oluşturabilecek yükseklik farklılıklarından önce, zemin üzerine uyarıcı yüzey kaplaması yapılmalıdır.
- h) Cami içinde tekerlekli sandalye kullanıcısının ibadet edebilmesi için temiz-kirli koridor ayrımı yapılarak, yeterli yaklaşım ve dönüş mesafeleri bırakılarak namaz kılma alanı ayrılmalıdır.
- i) Cami içi yön ve bilgilendirme yazılarının alt kısmına mümkünse görme engelliler için Braille alfabesiyle yazı yazılmalıdır.
- j) Cuma hutbesini işitme engellilere ulaştırabilmek için imkanlar ölçüsünde tedbir alınmalı, hutbe metni duvara yansıtılarak veya görselleştirilerek sunulmalıdır.
- k) Cami girişlerinden abdesthaneler, tuvaletler ve kadın namaz kılma bölümü gibi bölümler için gerekli levha ve işaretlemeler yapılmalıdır.
- l) Engelli vatandaşlarımızın rahatlıkla camide ibadetlerini yapmaları sağlayacak şekilde tedbirler alınmalıdır.

Yapı güvenliği tedbirleri

- a) Mevcut camilerde tadilat yapılacaksa, öncelikle yapının inşa yılına bakılmalı, deprem güçlendirme ihtiyacı varsa değerlendirilmeli ve gerekiyorsa güçlendirme projeleri hazırlanmalıdır.
- b) Tüm uygulamalarda, can ve mal güvenliğini tehlikeye atmayacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.
- c) Statik açıdan şüpheli yapılara dair envanter çalışması yapılarak, gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.
- d) Mevcut camilerin yapı performans durumlarının tespiti, mevcut camilerde meydana gelmiş hasarların zemin yapısıyla ilişkilendirilebilmesi ve belirli bir alandaki zemin birimlerinin yapı malzemesi olarak kullanıma uygunluğunun belirlenebilmesi amacıyla zemin ve temel etütleri yapılmalıdır.

3. UYGULAMA VE İŞLETME

Bu bölümde cami inşa süreci (inşaatin başlangıcından caminin ibadete açılmasına kadar olan süreç) ile caminin ibadete açılması sonrasında işletme ve bakım onarım işlemlerine ilişkin esaslara yer verilmiştir.

- a) Cami projelerinin uygulanmasında (inşaat sürecinde) genel inşa (yapı) mevzuatı geçerlidir.
- b) Caminin inşası sürecinde ilgili kişi veya kuruluşlar, her türlü güvenlik tedbirlerini alarak inşa faaliyetini yürütürler. İnşaat sürecinde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin mevzuata uyulması zorunludur.
- c) İnşaatin kabul işlemleri tamamlanıncaya kadar, her türlü yapı denetim işlemlerinin yetkili firmalar ve yetkili elemanlar aracılığıyla yürütülmesi ve denetimlerin sıklıkla yapılması esastır.
- d) Cami yapımıyla ilgilenen gerçek veya tüzel kişiler (dernek, vakıf gibi kuruluşlar), inşaatın fenni mesullük hizmetlerini, yetkili yapı denetim firmaları aracılığıyla yürütürler.
- e) Camilerin inşasına başlanmadan önce yapı maliyeti analiz edilerek gerekli finansal kaynak oluşturulmalı ve buna göre inşaata başlanmalıdır. Mali açıdan planlama yapılmadan ve ilgili Müftülüğe bilgi verilmeden inşaata başlanmamalıdır.
- f) Cami yapım işine ilişkin iş programı önceden hazırlanmalı, inşaatın başlangıcı ve bitişine ilişkin takvim belirlenmeli, ayrıca yerel mevsim şartlarına göre çalışılmaya uygun olmayan dönem göz önünde bulundurulmalıdır.
- g) Cami inşaatının başlangıcı ve bitişini kapsayacak şekilde inşa sürecine ilişkin ilgili Müftülüğe bilgi verilmelidir.
- h) Camilerde yapılacak tüm tadilatlar ilgili Müftülük iznine bağlı olarak yapılmalıdır.
- i) Camilerin bakım onarım, temizlik ve çevre tanzimi konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatına uyulmalıdır.
- j) Camilerin ısıtma-soğutma, aydınlatma, su ve diğer giderlerinde enerji verimliliğine ve tasarrufa riayet edilmesi esastır.
- k) Camilerin yönetimi Başkanlığımıza ait olduğundan, bütün camilerde Müftülükler Başkanlık adına yönetime ilişkin iş ve işlemleri yürüteceklerdir.

- l) Camilerin inşasında katkısı bulunan ve dernek, vakıf vb. kuruluşlarla ilişkilerde, Başkanlık mevzuatı ve Başkanlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde hareket edilecektir.
- m) Camilerin bünyesinde bulunan mekanların kullanılması, ticari mekanların işletilmesi, kiraya verilmesi gibi işlemler, bu konuyla ilgili Başkanlık mevzuatına göre yürütülecektir.
- n) Cami inşasına katkıda bulunan dernek veya vakıflar, camilerin yönetiminde Başkanlığa/müftülüklere tabidir. Bu kuruluşlar, Müftülüğün bilgisi ve izni olmadan cami ve müştemilatı üzerinde tasarrufta (tadilat, değişiklik, onarım, demirbaş alım-satımı vb.) bulunamazlar.
- o) Camiler, inşası tamamlandıktan sonra, ilgili mevzuat gereğince süresi içerisinde Başkanlığa (Müftülüklere) teslim edilecektir.